

زینب حبیبری

مؤلف :

Ketabton.com

پوهندوی نور احمد شاکر

۱۳۵۰

دغه کتاب دوز مې مجلې د ۱۳۵۰ کال د لو مړی
اودوهمې گڼې په بدل کی چاپ شوی دی .

د کتاب د بین المللی کال په مناسبت

زینب حبیبی

مؤلف :

پوهندوی نور احمد شاگر

۱۳۵۰

فهرست

مخ	مضمون
۱	لومری خبری
۵	ژبپوهنه اودهغې خانګي
۶	ژبه اولیک
۸	د انسان صوتي غړي
۱۰	د آوازونو وتونځي
۱۳	د آوازونو ډولونه
۲۵	فونیتیکس او فونیمیکس
۲۸	فونیم
۳۱	مورفیم
۳۶	مورفو فونیمیکي بدلون اودهغه ډولونه
۴۱	دیوې ژبې د مورفیمونو د معلومولو او بېلولو لارې
۵۶	لهجوي اطلس
۶۷	د لهجوي اطلس اصطلاحات
۷۰	یادونه
۷۲	ماخذونه

لومړۍ خبرې

په اوسني نړۍ کې د ژبې پوهان په دې عقیده دي چې که سړی وغواړي چې یوه ژبه په داسې توګه تدریس کړي چې شاګرد په لږ وخت کې هغه ژبه زده کړي نو د اوس وړې ده چې دغه ترتد ریس، هم د شاګرد د مورنۍ ژبې او هم د هغې ژبې چې شاګرد یې زده کول غواړي فونیمې او مورفیمې تجزیه وکړي او د دغود واک وژبو. ساختمان او جوړښت او نور خصوصیات په صحیح ډول سره څرګند کړي، وروسته د دغود واک وژبو د ساختمان د مقایسې او پرتلې له مخې د هغوی د ساختمان توپيرونه معلوم کړي.

دا ځکه چې هر کله چې سړی کومه ژبه زده کوي، ځکه چې دی دخپلې ژبې له ساختمان سره له کوچنیوالي څخه عادت لري نو که څه هر دی په دې وپوهېږي چې دده مورنۍ ژبه او د ابله ژبه د جوړښت له مخې توپیر سره لري خو بیا هم دخپل عادت له مخې هغه مطالب چې په نوې ژبه کې یې ادا کوي دخپلې ژبې د جوړښت له مخې

ترتيبوي . او ترخوچه د ژبي شاگرد و دغو توپيرونو ته متوجه نسي او په دغه خبره
کي بڼه مشق او تهرين ونکړي ، دنوي ژبي دا استعمالولو په وخت کي په دغو برخو کي
تل غلطيو وا شتبا ه گانوسره مخامخ کيږي .

د بېلو بېلو ژبو ويونکي د يوې ټاکلي ژبي په نږدې کچه کي بېل بېل
مشکلات لري . که يوانگريزي ژبي او يو ديري ژبي وغواړي چه پښتو نږدې کړي ، د دوي
مشکلات سره يوشی ندي . د مثال په توگه د پښتو د دې دوو جملو (نږه وړو دى -
خوږم ، ما وړو دى و خوره) په نږدې کچه کي پرته له فونيمي مشکلاتو څخه انگريزي
ژبي دوه مشکله لري : يو دا چه دده په ژبه کي فعل د نوم وړو جملو په پای کي نه راځي ،
بل دا چه په انگريزي کي د واحد متکلم له پاره په فاعلي حالت کي يوازې يوضهير (I) موجود
دى . مگر په پښتو کي دوه ضهيرونه (نږه ، ما) استعمال کيږي او دغه هر ضهير د استعمال
ټاکلي او مشخص ځايونه لري . نو بيا يي چه د اهر و مړ و دده نه و نږدې سې چه په
پښتو کي فعل په کوم ځاي کي راځي او په کوم ځاي کي (نږه) ووايي او په کوم ځاي کي
(ما) . ديري ژبي بيا د فعل په برخه کي د ويره مشکلات نلري خود نوم وړو و ضهيرونو
په برخه کي هغه مشکلات چه انگريزي ژبي يي لري ديري ژبي يي هم لري . دغه رنگه
د (دازما کور دى) په برخه کي انگريزي ژبي د (نږه کور) په برخه کي څه مشکل نلري .
ځکه چه دى په خپله ژبه کي هم لومړى (نږه) او بيا (کور) استعمالوي (my home) ،
خود ديري ژبي د مشکل سره مخامخ کيږي ، ځکه چه دى په ديري ژبه کي لومړى (کور)
او بيا (نږه) وایي (خانه من) .

دغه رنگه ځکه چه د ټولو ژبو ټول آوازونه سره يوشی ندي نو په دې

برخه کي هم د ژبي زده کوونکی ممکن مشکلات ولري . دا مشکلات هر اکثره يوشی نوي .
د مثال په توگه د (ختکي) په کلمه کي انگريزي ژبی د (خ) اودري ژبی د (ت) د تلفظ
په برخه کي له مشکل سره مخامخ کيږي .

د ژبي په زده کړه کي د ژبي دبېلو بېلو لهجود توپير څخه هم ساتگي نسي پتېدلای . که
يوه ژبه خو لهجې ولري نو دهغې ژبي د زده کړي په لومړي سر کي بنيالي چه له نوموړو
لهجو څخه يوازي يوه لهجه انتخاب او هغه تدريس سي .

که د ژبي شاگرد وغواړي چه د يوې ژبي ټولي لهجې زده کاندې نوبته
لاس داده چه دی لومړی يوه لهجه سبه زده کړي او وروسته بيا دهغې لهجې په شمول د
نوموړي ژبي د ټولو لهجو توپير ونه مطالعه او زده کړي او وروسته نو په هره لهجه چه خبري
کوي د نوموړو توپيرونو عايت وکړي .

له نوموړي بيان څخه مطلب دادی چه دنړۍ ژبي د داخلي ساختمان
او جوړښت له مخې کټ مټ يوشی ندي او يوله بله توپير سره لري . هرکله چه کومه ژبه وکړه
چاته تدريس کيږي که دهغه چا مخصوص مشکلات چه د نوموړي ژبي په زده کړه کي
بي لري په نظر کي ونيول سي نو د ژبي شاگرد کولای سي چه پر نوموړو مشکلاتو باندي په
لږ وخت کي بريالی سي او په يولږ وخت کي په صحيح ډول سره نوې ژبه زده کړي .

څنگه چه دغه موهم وويل د ژبي د شاگرد مشکلات هغه وخت
څرگندېدلای سي چه د شاگرد د ژبي ساختمان او دهغې ژبي جوړښت چه شاگرد يې .
زده کول غواړي په علمي ډول سره تجزيه او تحليل سي . دهغوی د آوازونو ډولونه ،
مورفيمونه او مورفيمونو ترکیب او د کلام دا جزا و ترتيب او داسي نور خصوصيتونه

په صحیح ډول سره معلوم سې ، وروسته دمقايسې او پرتلې له مخې دنوموړو دواړو
ژبو توپيرونه (چه ددغو توپيرونو مجموعه په حقيقت کې دهغو مشکلاتو يوه مجموعه ده
چه د ژبې نږدې کونکې ته د ژبې دنږدې کړې په وخت کې وراپېښېږي) ښکاره سې .
په دې رساله کې د ژبې د ساختمان او جوړښت د سپړلو په باره کې ځينې مقدماتي-
يادوني سوي دي او زيارايستل سوي دي چه د ژبپوهنې علاقه مندانوته د ژبې داوازونو
او فونيمونو او هغوی په فونيمیکي الفبا سره د ليکلو ، دمورفيمونو د معلومولو او د
هغوی د ډولونو او بدلونونو په باره کې څه معلومات وړاندي سې او دغه رنگه
د يوې ژبې د بېلو بېلو اوجو دخپرلو او دهغوی د ثبتولو لارې چه د ژبې د ساختمان او-
جوړښت د معلومولو په برخه کې ډېر اهميت لري په لنډ ډول وښوولي سې او په دې توگه
هغوی ته په دې باره کې دنوري زياتې او بشپړې مطالعې له پاره زمينه برابره سې .

نور احمد شاگر

ژبپوهنه اود هغه څانگي

ژبپوهنه وهغه علم ته وايي چه دهغه په ذريعه د ژبې داخلي ساختمان اوجوړښت ترڅپرني لاندي نيول کيږي اومهمې څانگي يې دادي: تشریحي ژبپوهنه، تاریخي ژبپوهنه اومقایسوي ژبپوهنه.

تشریحي ژبپوهنه (descriptive linguistics) د ژبپوهني هغه اساسي اومهمه څانگه ده چه په هغه کي یوه ژبه بېله دې چه تاریخي بدلون او تحول يې په نظر کي ونیول سي په یوه ټاکلي اومعین وخت کي مطالعه کيږي. په تاریخي ژبپوهنه (historical linguistics) کي د ژبې هغه تاریخي تحول اوبدلون ترغوراوڅپرني لاندي نیول کيږي چه په بېلو بېلو دورو کي ورپسېن سوی وي. په مقایسوي ژبپوهنه (comparative linguistics) کي خوشبېي چه له یوې کورنې څخه وي یاد ژبو څو کورنې په مقایسوي ډول ترغور لاندي نیولې کيږي اویوله بله سره پرتله کيږي خوچه د دوی ترمنځ نژدېوالی

اوارپکی څرگند سې .

په تاريخي ژبپوهنه کې د يوې ژبې مواد چه په دوو يا نړيا تو دورو کې د
 د تشرېحي ژبپوهنې له مخې تهيه سوي او څېړل سوي وي مطالعه کېږي. په مقاييسوي
 ژبپوهنه کې د دوو يا زياتو ژبو يا لهجوهغه مواد چه د تشرېحي ژبپوهنې له خوا راغونډ
 سوي او څېړل سوي وي تر غور لاندې نيول کېږي او دهغوی ورته والی معلومېږي.
 نو د دې له امله د تاريخي او مقاييسوي ژبپوهنې پوهان او محققين د تشرېحي ژبپوهنې په
 محققينو پسې مخې او هغه مواد مطالعه کوي چه د تشرېحي ژبپوهنې د پوهانو له خوا
 تهيه سوي او څېړل سوي وي . مگر د تشرېحي ژبپوهنې پوهانو او محققينو ته د تحقيق
 په وخت کې د تاريخي او مقاييسوي ژبپوهنې د محققينو مواد په سته نه ورځي .

ژبه اولیک

ژبه هغه آوازونه دي چه انسانان يې دخپلو افکارو او خيالونو څرگندولو په غرض تړيو
 خاص نظم او سيستم لاندې د صوتي غږونو په واسطه له خولې څخه راباسي او په دې
 توگه په خپلو منځونو کې يوله بله سره رابطه پيداکوي . لیک هغه سيمبولونه او علامې دي
 چه دهغوی په واسطه انسانان يوله بله خپل افکار او خيالات اظهاروي . لیک په عمومي
 ډول پر دوو برخو باندي وېشل کېږي : يو تصويري لیک او بل الفبايي لیک . په تصويري
 لیک کې انسانان خپل فکر ونه د تصويرونو او شکلونو په واسطه څرگندوي او د آوازونو سره
 کومه رابطه نلري . اما په الفبايي لیک کې دهغو آوازونو له پاره چه په خبرواترو کې

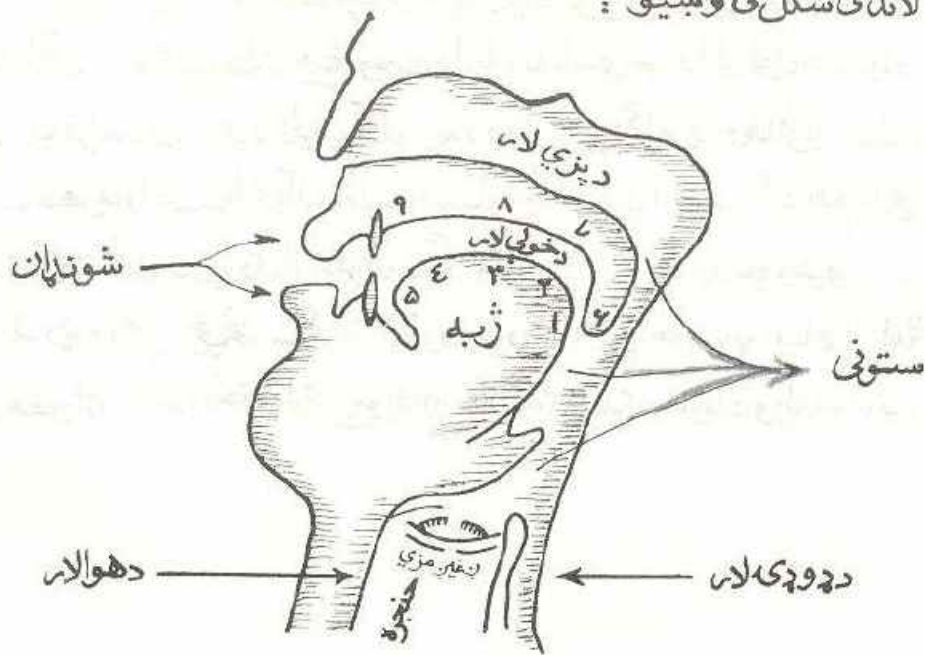
استعمال یري سیمبولونه را ورل کیری او ددغه سیمبولونو مجموعه چه دیوې ژبې -
ټول آوازونه و بنیې دژبې الفبا بلله کیری .

ژبه اولیک که خه هم یوله بله سره نزدې رابطه لري خوبیا هم ژبه پیل
شی ده اولیک پیل شی دی او باید دا دواړه سره گډنسي . یو ژبپوهاند دژبې اولیک
تر منځ په سته توگه توپیر کولای سي ، خو هغه کسان چه په دې باره کي پی غور نوي کړي
ژبه اولیک دواړه یوشی بولي ، حتی کله کله ځیني خلک لیک اساس بولي او په همدې
اساس دژبې قضاوت کوي حال دا چه اساس ژبه ده او دلیک قضاوت باید دژبې پر اساس
وسی . همدغسي اشتباه گاني کله کله دگرامر او ژبې تر منځ هم واقع کیری . یو ژبپوهاند
هر کله چه دژبې کرامر لیکي هېڅ کله دمورنی ژبې وویونکي ته دانه وایي چه داسی مه
وايه داسی ووايه . بلکه ددې پرځای چه دی دمورنی ژبې وڅښتن ته هدایت وکړي
دی پخپله باید دمورنی ژبې له څښتن څخه هدایت واخلي ، یعنی باید پوښتنه ځني
وکړي چه تاسی څنگه وایاست ؟ هر ډول چه هغوی ویل دی باید هغه شی کپت
په خپله پېتیا کي ضبط کړي . دا ځکه چه گرامر دژبې له مخي لیکل کیری او ژبه دگرامر
له مخي منځ ته نه ماځي . یو ژبپوهاند هېڅ وخت دا زیار نه باسي چه دژبې ټول مواد
هر ورو و ترعمومي قواعد ولاندي راوي . ځکه چه دده په نزد دگرامر دپوهانو په اصطلاح
دژبې استثنا آت هغومره اهمیت لري لکه باقاعدہ شيان چه بی لري او استثنا آت هم دژبې
یوه مهمه برخه تشکیلوي . نو که چیری دی له هغو څخه سترگی پټی کړي یا پی په بله بڼه سره وښيي په -
حقیقت کی دی دژبې دیوې مهمې برخې څخه سترگی پټوي او دژبې ددغې برخې پر حقیقی بڼه او ساختار باندي
پردۀ غوروي ، او هغه چاته چه دده دتحقیق له مخي نوموړي ژبه مطالعه کوي نیما کړي معلومات وړاندي کوي .

د انسان صوتي غږي

انسان يوله بله خپل افکار او مطالب د آوازونو په واسطه اظهاروي . دغه آوازونه چې انسانان يې د صوتي غږو په واسطه له خوږي يا پزړي او يا خوږي او پزړي دواړو لارو څخه راباسي د - فونېټیکس (Phonetics) او فونېمیکس (Phonemics) په واسطه چې د ژبپوهني دوي مهمې څانگي دي مطالعه کيږي . په ژبپوهنه کې يوازې هغه آوازونه تر څپرني لاندې نيول کيږي چې په ژبه او خبرواترو کې استعمال کيږي . دادی اوس به د انسان هغه صوتي غږي چې د خبرواترو په وخت کې د آوازونو په توليدولو کې مهمه برخه لري په دې

لاندې شکل کې وښيو :

په تېر شکل کې د انسان صوتي غړي په دې لاندې ډول سره منوول سوي دي :

- ۱- ژبه : ژبه پر پنځو برخو باندي وېشل سوې ده : ۱- ريسنه (root) ۲- وروستی برخه (dorsum) ۳- منځنۍ برخه (Center) ۴- دمخنۍ برخه (blade) ۵- دژبي سر (tip).
- ۲- دخولې لورۍ برخه : ۶- ژبي (uvula) ۷- نرم تالو (velum) ۸- زير تالو (dome) ۹- اوږي (Alveolar ridge).

۳- غاښونه او شونډي

۴- ستونی (Pharynx) چه دوې لاري لري : يوه دخولې اوبله ډيزي . که نرم تالو پورتي خواته وخوځيږي نو ډيزي لاس وتړله شي ، او که ژبه دنرم تالو وخواته وخوځيږي دخولې لاس وتړله سي .

۵- بغيرمزي (Vocal cords) ، دتنفسي نل په لويه برخه کې موقیعت لري اودنړيو تاروخڅه تشکيل سوي دي . داواز دادا کېدلوپه وخت کې هوا دحنجرې (larynx) له خاليگاهه خڅه دنغيزمز وترمنځ تېرېږي . که د هوا د تېرېدلو په وخت کې بغيرمزي بيخي سره نږدې وي نو د هوا جريان يې رپوي او کوم آوازچه په دغه وخت کې توليدېږي بڼن آواز (Voiced sound) . بې بولي ککه د (ب) يا (د) آواز .

او که بغيرمزي لږ سره ليري وي د هوا جريان يې نسي رپولای او په دغه وخت کې يې بڼغ آواز (Voiceless sound) توليدېږي ککه د (پ) يا (ت) آواز . دغه سبب دی چه بغيرمزي په صوتي غړو کې ډېر اهميت لري .

د آوازونو وټونځي

(Position of articulation)

 انسان صوتي غږي دخولې په خواکي پردو و برخو وپشل کيږي : ښور پد وکي اونه ښور پد وکي . ښور پد وکي صوتي غږي (Articulators) هغه صوتي غږي دي چه د آوازونو د اډاکولو په وخت کي په حرکت کي وي او هغه دادي : د ژبي وړوستي ، منځني اود منځني برخه ، د ژبي سر اولاندي شونډه . اونه ښور پد وکي صوتي غږي چه — (Point of articulation) يې بولي هغه صوتي غږي دي چه د آوازونو د اډاکولو په وخت کي حرکت نه کوي او ځای پر ځای ولاړ وي . د اصوتي غږي دادي : نرم تالو ، زير تالو ، اوري ، دلور و غاښونو بېخونه ، دلور و غاښونو سرونه اولوره شونډه .

هرکله چه ښور پد وکي اونه ښور پد وکي صوتي غږي سره يو ځای سي د آوازونو وټونځي او مخرجونه تشکيل يږي . د مثال په توگه که د ژبي سر اولور و غاښونو بېخ سره يو ځای سي نو د (ت) يا (د) مخرج تشکيل يږي او که کښته شونډه اولوره شونډه سره يو ځای سي د (ب) يا (پ) وټونځي تشکيل يږي . که لاندي جدول چه په هغه کي د ځينو آوازونو وټونځي اود هغوی د ولونه ښوول سوی دي په غور وگورو په عمومي ډول آوازونه پرده واساسي اولويوډلو باندي وپشل سوی دي : انسدادی (stops) ، احتکاکي (Fricatives) او طنطنه لرونکي (resonants) . اکثره هغه آوازونه چه په ژبه کي استعمال يږي له دغود وډلوڅخه په يوه ډله کي شامل يږي .

manner of articulation داواز دادا کولو ډول		position of articulation داواز دادا کولو ونځو		بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده		
				bilabial	labiodental	dental	alveolar	retroflex	alveopalatal	palatal	velar	uvular	labiovelar	Pharyngeal	Glottal						
STOPS انساند	Simple ساده	پې ډغده	ډغده	p	b	f	t				k	q									
	aspirated نفسي	پې ډغده	ډغده	p ^h	b ^h		t ^h				k ^h										
	glottalized ستونيز سوي	پې ډغده	ډغده	p ^ʔ			t ^ʔ				k ^ʔ										
	affricated موبتلي	پې ډغده	ډغده				tʃ														
	laterally affricated اړخيز موبتلي	پې ډغده	ډغده				tʃ ^l														
	Prenasalized غنده سوي	پې ډغده	ډغده	mp			nt														
	implosive دښه خوا ته واړېدوني	پې ډغده	ډغده																		
FRICATIVES احتكاكي	slit هوار	پې ډغده	ډغده		f	θ					x									h	
	groove غوچ	پې ډغده	ډغده	v	ð		s	z	ʃ		ç										ʒ
	lateral اړخيز	پې ډغده	ډغده				ʃ ^l														
RESONANTS طنطنه لرونكي	lateral اړخيز	پې ډغده	ډغده				j		ɹ												
	nasal غنده يي	پې ډغده	ډغده	m	n	ɳ	ŋ		ɲ		ŋ										
	median منحنې	پې ډغده	ډغده	w																	
FLAPS	پريږدوني	پې ډغده																			
TRILLS	رېږدېدونكي	پې ډغده	ډغده																		

voiced : ډغده voiceless : بې ډغده

انسدادی آوازونه هغه آوازونه دي چه دادا کولو په وخت کي يې مخرچ تپ -
وتړل سي او دهوا جريان بند سي ، خود مخرچ د ترلوڅخه وروسته دفعتاً مخرچ وپرايل
سي او په دې توگه يوانسدادی آواز تولید سي . لکه د (ت) يا (پ) آواز . دانسدادی آواز
مهم خاصیت دادی چه دمخرج تړل يې د احتکاکي او تنتنه لرونکو آوازونو په توگه دوام نه
کوي . احتکاکي هغه آوازونه دي چه دهغوی دادا کولو په وخت کي په صوتي وټونجی کي
احتکاک پېښ سي لکه د (س) يا (ز) آوازونه . تنتنه لرونکي آوازونه هغه آوازونه دي چه
دهغوی دادا کولو په وخت کي په صوتي وټونجی کي نه احتکاک پېښیږي او نه دانسدادی
آوازونو په څېر دمخرج تړل او دفعتاً پرايښل واقع کیږي ، بلکه دا هغه آوازونه دي
چه په حنجره (Larynx) کي پیدا سوي وي او وروسته دخوږې او پزي په واسطه
یو ډول اوبل ډول کیږي لکه د (ن) يا (م) آوازونه .

برسېره پر نوموړو درولو یو ډول دوه ډوله نور آوازونه هم په ژبو کي
پېښیږي چه یو ډول يې پر پېد وټکي (Flaps) اوبل ډول يې ریرېد وټکي (trills)
آوازونه نومیږي . پر پېد وټکي هغه آوازونه دي چه د ژبي دیوه ډېر چټک حرکت په
واسطه ادا کیږي چه کله کله دیوه ډېر لنډ انسدادی آواز سره شباهت لري ، او -
رېرېد وټکي آوازونه هغه آوازونه دي چه د ژبي ، شونې انویا ژبی ډېر وچټکو
حرکاتو په واسطه ادا کیږي .

آوازونوڊولونه

آوازونه په عمومي ډول پر دوو برخو وېشل کېږي: کانسونينټونه او واولونه. کانسونينټ (Consonant) هغه آواز ته وايي چه دهغه دادا کولو په وخت کې د صوتي غړو د تماس له امله د هوا په هغه جريان کې چه دهغه دادا کولو په وخت کې له خوږې يا پزې يا د غوډوار ولاړو وڅخه راوړي انسداد، احتکاک يا کوم بل ډول بندش پېښ سي. لکه د (ب) يا (پ) دادا کولو په وخت کې چه د دوو شونډو د تماس له امله د هوا په جريان کې بندش واقع کېږي، يا لکه د (ج) يا (چ) دادا کولو په وخت کې چه د ژبې او اوږې تماس د هوا په جريان کې بندش راوړي. که دوه يا زيات کانسونينټونه په يوه سيلاب کې متصل سره راسي او د دوی په منځ کې واول نه وي کلسټر (cluster) يې بولي. لکه په پردی کې (پ) او (ر) او په آزمويست کې (س) او (ت).

واول (vowel) هغه آواز ته وايي چه دهغه دادا کولو په وخت کې د صوتي غړو ترمنځ داسي تماس نه پېښېږي چه د هوا په جريان کې انسداد او بندش واقع سي، خود ژبې او شونډا نو د مختلفو حرکاتوله امله دخوږې داخلي برخه بېل بېل شکلونه پيدا کوي چه په دې توگه واولونه يوله بله يخپل منځ کې توپير پيدا کوي لکه په لاس، ډېر او سور کې د (ا، ي، و) آوازونه. د پښتو کانسونينټونه او واولونه په لاندې ډول دي:

الف : کانسونینتونه :

g	گ	ž	ژ	dz	ځ	b	ب
l	ل	z	ز	x	خ	p	پ
m	م	s	س	d	د	t	ت
n	ن	š	ش	ɖ	ډ	ʈ	ټ
ŋ	ڼ	ʂ	ښ	r	ر	ɟ	ج
h	ه	g	غ	r	ر	č	چ
		k	ک	z	ز	ts	څ

حیني عربي کلمې په پښتو کي استعمالیږي . دغه عربي کلمې حیني داسي عربي آوازونه لري چه په پښتو کي نسته . نو هر کله چه دا عربي آوازونه په پښتو کي تلفظ کیږي په عمومي ډول په هغو پښتو آوازونو سره تبدیلیږي چه دغو عربي آوازونو ته نژدېوالی ولري . لکه ف < پ ، ق < ک یاخ ، ث < س او داسی نور نوموړي عربي آوازونه دادي :

ث s ، ح h ، ذ z ، ص s ، ض z ، ط t ، ظ z ، ع ɟ ، ف f ، او ق q .

په حینو ژبو کي حیني آوازونه دي چه کله کله د کانسونینت او کله کله د واول په ډول ادالېږي . په پښتو کي دوه آوازونه دي چه کله کله د هجا هسته تشکیل کړي او د واول په توگه څرگندسي ، خو حیني وخت د هجا هسته نه تشکیلوي او د کانسونینت په

ڊول ادا کيری . نوموړي دوه آوازونه دادي :

و (w) : لکه په (kandāw = کنډ و) او (walwār = ولور) کې .

ی (y) : لکه په (yaxáy = یخی) او (agāy = آگی) کې .

ب : واو لونه : Vowels

- و (o) : لکه په (nor = نور) او (por = پور) کې .
- و (u) : لکه په (pul = پل) او (sur = سور) کې .
- و (ū) : لکه په (nūru = نورو) او (tūru = تورو) کې لومړي واوونه^(۱) .
- ي (i) : لکه په (dzir = څير) او (pir = پير) کې .
- ي (ī) : لکه په (Kīzi = کيری) کې لومړي (ي) .
- ې (e) : لکه په (der = ډېر) او (šmer = شمېر) کې .
- زورکی (ə) : لکه په (zra = زړه) او (lewa = لېوه) کې .
- آيا زور (a) : لکه په (arx = اړخ) او (sar = سر) کې .
- آ (ā) : لکه په (kār = کار) او (ās = آس) کې .

دادي اوس به د پښتو لومتن د کندهار ، بلمتن د ننگرهار او يو بل متن د پېښور په لهجو دنوموړو سيمبولونو په واسطه د نمونې په توگه وليکو . دمخه تردې چې نوموړي متنونه وليکو بايد وويل سي چې د خج (stress) راوړل اونه راوړل او بدلون نديوازي په پښتو بلکه دنړۍ په ډېرو ژبو کې دکلمو ومعنی ته تغيير ورکوي . مثلاً په (پرېوتکه او کښېنستم)

(۱) : په نوموړو کلمو کې داسې (و = ū) دکندهار په لهجه کې راځي . (۲) په نوموړي کلمه کې داسې (ی = ī) دکندهار په لهجه کې راځي .

کي که خج پرلومري سيلاب باندي راسي يوه معني لري اوکله دپاي پر سيلاب باندي راسي بله معني ورکوي . نوځکه په لاندي متنونکي دخج رعایت هم کووا وهغه د يوې داسي علاقي () په ډول د سيلابونو پر سر باندي اير دو . داهم بايد - وويل سي چه د امتونه ځکه چي د ليک له مخي ليکل سوي دي نو ممکن په ځينو ځايونو کي د لهجې پوره نمانندگي ونه کړای سي .

دکندهار لهجه

د بناځای بېنوا په قلم

يوازي پښتو

دالوست په يوازي پښتولیکم ، چه دبلي ژبي يوتوري پکښي نسته . هوکې اډژبي ښه والی هم دغه دی چه هره ژبه بنيالي دومره اراته وي ، چه د ژبي څښتن هر مار د زړه وينا په خپله ژبه ويلاي سي . که څه هم ژبي يودبله و مرستي ته سره اړي دي او يوازي کومه ژبه بشپړه نه ليدله کيږي ، بيا هم ځيني ژبي له خپله ځانه دونه - وينا وي او توري لري چه څښتن يې مړني وي نو په لږ زيار د پردوله اړي څخه وزي . د عربو ژبه هغه ژبه ده چه دنړۍ د ژوند يو اولور و ژبو څخه بلله کيږي . خو سره له دغه هم ځيني پردي توري پکښي سته چه ددغي ژبي پوهاو راښوولې دي . دغسي هم داوسني ژوندۍ نړۍ لوري ژبي لکه انگرېزي او فرانسوي يا نوري ژبي پردي لاتيني يا يوناني توري پخپل منځ کښي لري . پارسوهم يوه خوږه

ژبه ده چه دا زم کاله راهیسی د مېرنيو مشرانو تر سیوري لاندې یې روزنه کړې.
خوسره له دې دونه روزني هم ویوازي پارسولیکوته بیچ نه لیدل کړې ، او د پره
به درنه وي چه یوازي پارسو ولیکله شي ، هر و مروه و عری ژني ته ارشواو که نه
یوه لیکه یا دوی درې لیکي به په زیار ولیکلي سي .

له سبه مرغه زمونږ پښتو ژبه د پره امته ده . مونږ که لږ څه
زیار وکان و ، نو په خپله ژبه به هر څه په یوازي پښتو ولیکو . که څه هم مونږ
اړند یوچه هر و مروه یوازي پښتو ولیکو . دنړی ټولي ژني یوه دېلي په مرسته
بشپړه کړې ، خوبیا هم داد ژني سبه والی دی چه یوه ژبه دوی امته وي او -
دومره توري ولري چه دېلي ژني له اړی څخه ووزي . دا څرگنده ده چه زمونږ پښتو
ژبه د هر څه د پاره بېل بېل توري لري او د لویو غرو په لمنو کې د سپینو پښتنو په
زړو کې بنخ دي . که څوک پلټنه پسي وکړي ، د پري ویناوي او د پرتوري به
وموحي چه اوس نشته یا مونږ ته څرگند نه دي .

— د نوموړي مضمون فونیمیکي بڼه —

yawāzi paštó

dá lwást pə yawāzi paštó likám čí dā bāli žābi
yāw tórəy pəkši nāsta. hóke! dā žābi šawālay ham
dağá ^{day} čí hára žāba šāyi dúmra ártā wí čí dā žābi tsastán

har rāz da zřá wayná pə xpála žába wayálay si. Ka
tša ham žábi yaw da bala wa mrásti ta sara úri di aw yawázi
Kuma žába bášpara ná lidala Kízi, byá ham dzini žábi la xpála
dzána dona waynáwi aw túri lari či tsastán ye maranáy wi, no
pa laz zyár da pradó la aráy tsaxa wázi.

da ʔarábu žába hága žába da či da naray da
žwandáyu aw lwáru žábu tsaxa balála Kízi. xu sará la daga ham
dzini pradi túri pakši stá či da dégi žábi pohánu rášoweli
di. dagási ham da osanáy žwandáy naray lwári žábi láka —
angrezí aw faránsawí yá nuri žábi pradi láteni yá yonáni túri
pa xpál mándz Kši lari. pārsó ham yawa xwazá žába da či dá
zar Kála rāhisi da meranáyu mášarānu tar syóri lāndi ye rozána
Kízi. xu sará la de dóna rozáni ham wa yawázi pārsó Tikálu
ta bič na lidal Kízi, aw déra ba draná wi či yawázi pārsó —
walikala si. harú marú ba wa ʔarabi žábi ta ar su aw ka
na yawá líka yá dwe dre líki ba pa der zyár walikali si.

— la sa márga zmúz pastó žába dera ártá da. muz
ka láz tša zyár wákāzu, no pa xpála žába ba har tša pa —
yawázi pastó wáliku. Ka tša ham muz ar na yu či harú marú

ba yawāzi pastó likú. da naray tóli žabi yawa da bali pa —
 mrasta bašpara Kizi, xu byā ham dā da žabi šawālay day či
 yawa žaba dóni ártā wi aw dūmra tūri wālari či da bali žabi la
 aray tsaxa wawzi. dā tsargānda da či zmúz pašto žaba da har
 tsa dapāra bel bel tūri tēri aw da lūyu gró pa lamānu Kši da
 spinu paštanó pa zró Kši sax di. Ka tsók palatāna pasi wākri,
 dēri waynāwi aw der tūri ba wāmumi či os nāsta yā muz ta
 tsargānd ná di.

دیناځلی الفت په قلم

دنگرهار لهجه

د کوم ځای دی ؟

یو کور یې دلته دی ، بل په کابل کې ، بل په یو بل ځای کې . څه ځمکه په کوهدامن
 کې لري ، څه په بغلان کې ، څه په یو بل ځای کې . نغدي روپې یې په رشوتونو دلته
 پیدا کېږي ، مگر گټه ور باندې نور بانکونه کوي په یو بل ځای کې . ته ووايه چه دی
 د کوم ځای دی ؟

مینه یې له دې خلکو سره نشته ، او دنور و ملکونو خلک ورته پر
 کمران دي . د دې ځای ژبه یې نژده او په پردیو ژبو افتخار کوي . د دې وطن له
 شعرا و موسیقي نه خوند نه اخلي او د خارجي موزیک په صفت مریږي نه . مونږ
 ته په نخوت او نفرت گوري او د پردیو مستخدمینو په مقابل کې ډېره تواضع کوي .

ته ووايه چه دی دکوم خای دی ؟
 دی دهیخه خای نه دی ، خکله چه هر خای دده دی اوسری
 ورته هر خای و بلی شي . هو ! داهغه مرغه دی چه خلور فصلونه په خلورو
 مملکتونو کي تېروي او وطن نه لري . وطن نه پېژني ، دیوه وطن په هوا کي نه الوزي
 او د وطن سرې او تودې نه شي تېرولی .
 داهغه حياش دی چه بې له عيش و راحت نه نورخه نه پېژني او
 له وطن سره هیخه مینه او غلاقه نلري .
 مونږ هغه کسان ددې وطن بللی شو چه د وطن په کاناو او بوتوسر ورکوي او په
 سختو وړخو کي د وطن په کار بېزي ، که خه هم پوله او پته نلري ، او په زه وکوردلو
 او جونگر وکي اوسي .
 هو ! زما په عقیده دا وطن دهغه چانه دی چه دې پرو
 خکمو قبالي بې اخیستی دي ، بلکه دهغه چا دی چه د وطن مینه بې په زه کي ده
 اوله وطن سره علاقه لري .

د نوموړي مضمون فونیمیکي بڼه

da Kúm dzāy day?

yaw kor ye dālta day, bal pa Kāhul Ke, bal pa yaw bal dzāy
 Ke. tsa dzmāka pa Kodāmān Ke larí, tsa pa Baglān Ke, tsá
 pa yaw bál dzāy Ke. nāgde rupāy ye pa rišwatúno dālta paydā

Kre, mógar gáta warbānde nor bānkúna Kawí pa yaw ba1
dzāy Ke. ta wāwāya či day da Kúm dzāy day?

mína ye la de xálko sara nášta, aw da nóro
mulkúno xálk warta der grān di. da de dzāy žaba ye nážda aw
pa pradāyo žábo iftiḡār Kawí. da de watán la šer aw mosiqé
na xwānd na áxli aw da xārijí mozík pa sífāt marézi na. múnz
ta pa naxwāt aw nafrāt góri aw da pradāyo mustaxdimino pa
moqābil Ke dera tawāzó Kawí.

ta wāwāya či day da Kum dzāy day?

day da héts dzāy na day, dzáKa či hár dzāy
da da day aw saray warta hardzāyí wayálay ši. ho! dá haga
margá day či tsalór fastúna pa tsalóro mamlakatúno Ke terawí
aw watán náleri. watán na péžani, da yawá watán pa hawá Ke
na álwuzi aw da watán soxé aw tawdé náši terawálay.

dā haga ayāš day či bé la áyš u rāhāt na
nór tsə na péžani aw la watán sara héts mína aw alāqá náleri.
munz haga Kasān da dé watán bašálay šu či da watán pa Kāno
aw búto sár warkawí aw pa séxto wráđzo Ke da watán pa Kā-
rézi, Ka tsá ham púla aw patáy náleri, aw pa zaró Kođálo aw

Jongáro Ke ósi.

*ho! zmá pa agidá dá watán da haga čā nā day
či da đero dzmáko qabálé ye axiste di, bálke da haga čā day
či da watán mína ye pa zra ke da aw la watán saracatqá lari.*

دېلېنور لهجه :

دسرو تعویذ (۱)

یوه شپه شهموز یوخوا جرتي قاتلان دجهیلې په کور ورخطا کړل . داکه پر پوته .
صابره او جهیله دواړه په کښی مړې شوې . شهر روز دخپلي ورپرې اود بوږی په مرگ
دمکرډ پر ویر او ژړا او کره . پولیس خپل تفتیش کښی ډبر په اخلاص سره کار او کړو ،
ولی هیچاهم دریسنتیا وشهادت ته غاړه نه کېښوده . او نتیجه داشوه چه شهر روز
په یوخوا وړو کښی دخپل مشر ورور په خانی کېناستو . خودنا صر په بیچ کېدو
یې په زړه کې غټه بوغمه پالې شوه . په خوا او شا کلو کښی یې ډبر کوشش ورپسې
او کړو ، ولی هیڅ پته یې اونه لگېده . ماشوم ناصر دخپل وطن نه ډبر لري یو
لوی بنا ته اوسېدو . یوه شپه چه ډبر ستړی شو ، نو چرته په یوه باغیچه کې
دیو بیچ دپاسه اوده شو . دا باغیچه د لوی کاروباري تاجر په کور کې وه .
سحر وختی چه دکور مالک سېت رحمان دسپل دپاره بهرتلو ، نو په باغیچه کې

(۱) : دامضهون دیناغلی رشیدعلی دهقان اثر اودیناغلی جهان زینب نیاز بیسنوری لهجه ده .

بي دخيل كور نه خطا شوي ماشوم اوليد و چه لاهغه شان بي غمه اوده پروت
 وه ، بنگلي ته لار واوسره دخيل تيره بيرته هغي حاي ته راغلو چرته چه هغه -
 ماشوم لاهغه شان اوده وه .

وايي چه ددي سبت يوزوي وه چه دبر بنگلي وه اوهم
 لکه ددي ماشوم وه . دوي ته خپل مرشوي زوي ورياد شو ، د دوار و په سترگو کښي
 اوسنگي وي . دواړه ساه نيولي د ماشوم په خوا کښي غلي ولاړ و چه په دې کښي
 ناصر هم له خوبه بيدار شو . او تراوتر يې کتل او بيا په رتور توپه ژړا شو .
 د سبت تير ناصر خپلي سينې ته جخت کړو .
 دواړو ژړل ، خودواړه نه پوهېدل چه دروي د ژړا وجه خده . سبت رحمان
 ناصر په غبره کښي اوچت کړ و او سره دخپل تيره کهرې ته لاړل .

د نوموړي مضمون فونيمیکي بڼه

da sró tāwíz

yawá špá Šamróz yaw so ujrati qātilān da
 Jamilé pa Kor warxatá Krał. dāká préwata. sābirá aw
 Jamilá dwāra paké mré šwe. Šamróz da xpāle wreré aw da
 budé pa márg da makar đér wir aw jará óKra. pulis xpál
 taftiš Ke đér pa ixlās sara Kar óKro. wále héca kum da

rištiáo šahādát ta gāra ná Kexoda. aw natijá dá šwače
Šamróz pa yaw só wrádzo Ke da xpál mášar wrór pa xané
Kénāsto. xo da Nāsár pa bač Kedó ye pa zra Ke gáta bogmá
páte šwá. pa xwá u šā Kálo Ke ye đér Košís wárpure óKro,
wále hēs páta ye onágeda. māšúm Nāsár da xpál watán na
đer lāre yaw lwé xār ta órasedo. yawá špá ci đer stāre šo, no
čárta pa yawa bāgičá Ke da yaw binč da pása odá šo. dá bāgičá
da lwé Kārubarí tájir pa Kór Ke wá. sahar waxti če da Kor mālik
set Rahnán da wél da pára bahár tló, no pa bāgiča Ke ye da xpál
Kor na xatā šawe māšúm ólido, če lā hága šān begáma uđa prot
o. banglé ta lāro aw sará da xpál tabára byérta hage zé ta rāglo
čárta če hage māšúm lā hága šān uđá o.

Wāyi če da dé set yaw zwé wo, če đér xKúle
o aw ham láka da dé māšúm wo. dwi ta xpál mar šawe zwé
waryád šo, da dwāro pa stārgo Ke úxke we. dwāra sāniwáli da
māšúm pa xwá Ke gáli watār wu, če pa de Ke Nāsár hím la
xóba bedār šo. awtār awtār ye Katál, aw byā pa ráto ráto
pa jará šo. da set tabár Nāsár xpale siné ta júxt Kro. dwāro
jarál, xo dwāra ná poedál če da dwi da jará wāja sá da. set

Rahmān Nāsar pa gega Ke učāt Kro, aw sarā da xpāl
tabāra Kamré ta lāraī.

فونٹیکس او فونیمیکس

آزبہ دھغوا آوازونو مجموعہ دہ چہ تر یو خاص نظم اوسیسہم
 لاندی پہ خبر وکی استعمالیڑی . دا آوازونہ پہ خولہ ، پزہ اوستونی کی ادا کیری او
 بیالہ هغوی خخہ کلمی او جہلی جو ریڑی چہ پہ دہی توگہ انسانان یولہ بلہ د
 هغوی پہ واسطہ خپل مطالب سرہ ادا کوی . کہ شوک و غواری چہ یوہ داسی ژبہ
 مطالعہ کری چہ ددہ نہ وی زدہ نودی مجبور دی چہ تر یولو د خخہ د هغی ژبی
 آوازونہ مطالعہ کری . دانسان پہ صوتی غرو کی یو شو محمد و د غری دی چہ د
 آوازونو دادا کولو پہ وخت کی بنوری او حرکت کوی . کہ سری دنومورو
 بنور بد و نکو صوتی غرو پہ پہلو پہلو حرکتونو کی مشق او تہرین و کری او د هغوی
 د حرکتونو پہ اجر کولو کی چہ د آوازونو دادا کولو پہ وخت کی اجر کیری پورہ مہارت
 او استعداد پیدا کری ، نودی کولای سی چہ د هری ژبی پہل پہل آوازونہ ادا کری . دا
 حکہ چہ د تولو ژبو آوازونہ د دغو بنور بد و نکو صوتی غرو د حرکتو پہ واسطہ
 چہ دنہ بنور بد و نکو صوتی غرو سرہ یو حای کیری ، ادا کیری .

کہ سری داسی یو فارمول راو باسی چہ د هغه فارمولہ
 مخی د بنور بد و نکو صوتی غری حرکت او د هغه رابطہ لہ نہ بنور بد و نکو صوتی

غري سره وٺول سڀي نوسري به وڪولاي سڀي چه ديولر دغسي فارمولو
په واسطه ديوي ٽي آوازونه وٺي سڀي . اوفونيتيڪي الفهاهم په حقيقت کي
دغسي فارمولو نوليوه مجموعه ده . مثال په توگه د "ب" سيمبول دسرو
حرکت ٺي سڀي چه هوا وپوري خواته پوري وهي . دغه هوا هرکله چه له ستوني
خخه وځولې ته راوړي ريغيز مزي رپوي . نوموړي سيمبول (ب) داهم
ٺي سڀي چه دهو دجريان په وخت کي دپزي لار ترلې وي او هو دځولې له لاري
جريان پيدا کوي ، خود شونډانو ديوځاي کېدو په واسطه يوځل بندش
پيدا کوي او وروسته ناڅاپه له ځولې خخه وړي .

له نوموړي بيانه خخه څرکندېږي چه هغه آوازونه چه
په خبرو کي استعمالېږي دهو دجريان او دصوتي څر و دحرکاتو او دهغوي
ديوځاي کېدو و خخه پيدا کېږي ، چه دا ټول د فونيتيڪس (Phonetics)
موضوع تشکيلوي .

په فونيتيڪس کي آوازونه په دوه ډوله سره مطالعه کېږي:
يو دا چه آوازونه د ټول وټو صوتي څر و دحرکاتو او دنه ټول وټو وټو
صوتي څر و سره دهغوي ديوځاي کېدو په ترڅ کي مطالعه سڀي . د فونيتيڪس
دا برخه آرټيکولېټوري فونيتيڪس (Articulatory Phonetics) بولي . دا چه
آوازونه د آوازونو د اوجوله مخ چه وروسته تر هغه چه دصوتي څر و په واسطه
اداشي اوله ځولې خخه راوړي مطالعه سڀي . د فونيتيڪس دا برخه اکوستيک-
فونيتيڪس (Acoustic phonetics) بلله کېږي .

فونيمیکس دژ پوهني هغه برخه ده چه په هغه کي دفونيمونو
 تخذ بحث کيږي . په فونيمیکس کي فونيمونه اودهغوی تجزيه اوردسته بندي تر
 څېړني لاندې نيول کيږي .

فونيتیکس اوفونيمیکس دژ پوهني دوې څانگي دي چه په
 هغوی کي دژبي آوازونه مطالعه کيږي . نوردې له امله دوی يوله بله سره نږدې
 اړيکي لري . مگر ځکه چه په فونيتیکس کي دآوازونو يواړخ اوپه فونيمیکس کي
 دآوازونو بل اړخ ترڅېړني لاندې نيول کيږي نوښايي چه دادوې څانگي يوله
 بله بېلې سره وساتي سي اودهغوی موضوعات يوله بله سره گڼ شي .

په فونيتیکس کي آوازونه دصوتي څروديو ځای کېدو او د
 هغوی دحرکاتوله مخي چه دنومور و آوازونو دتوليد په وخت کي اجرا کيږي په ډېر
 دقيق ډول سره مطالعه کيږي اودهراوازله پاره يوداسي سيمبول ټاکل کيږي چه
 يوازني هاغه آواز وښيي . دغسي سيمبولونه دفونيتيکي الفبا په نامه سره ياديږي .
 مگر په فونيمیکس کي ممکن يوسيمبول متعدد آوازونه چه ټول ديوه آواز غږي وي
 وښيي . مثلاً که په کومه ژبه کي يوفونيم څوالوفونه ولري (دفونيم بحث وگوري)
 په فونيتیکس کي دنوموري فونيم هر الوفون ديو بېل سيمبول په واسطه ښوول کيږي .
 مگر په فونيمیکس کي دنوموري فونيم دټولو الوفونونو لپاره يوازني يوسيمبول استعمال کيږي
 اودغه فونيمکي سيمبولونه دي چه ديوې ژبي الفبا تشکيلوي . دمثال په توگه د پند
 او توپ . پ گاني چه لومړی (پ) نفسي او وروستی (پ) ټي نفسه (پ) ده -
 (دفونيم بحث وگوري) دفونيتيکي الفباله مخي ممکن په ډې ډول سره وليکلي سي :

پند = phand ، توپ = top' . په نومور وکلمو کې چه نوموري دوې
 پ گاني يوفونيم تشکيلوي اودواړه ديوه فونيم الوفونونه بلل کيږي ، دهر يوه له
 پاړه بېل بېل سيمبول راغلي دي . مگر د فونيمکي الفباله مخي ځکه چه نوموري دواړي
 پ گاني ديوه فونيم غږي دي اويوفونيم تشکيلوي نوليواني ديوه سيمبول (P)
 په واسطه ټول الوفونونه بنوول کيږي اونوموري کلمې په دې توگه ليکلي کيږي:
 پند = pand ، توپ top.

فونيم (phoneme)

که د ژبي آوازونه په ډېر دقيق ډول ترغورلاندې ونيسو ، له داسې آوازونو
 سره مخامخ کيږو چه هماغه يو آواز په بېلو بېلو ځايونو کې په بېلو بېلو ډولونو سره ادا
 کيږي . د مثال په توگه د (پ) آواز د (پند) يا (پل) په کلمو کې دغسې نه
 ادا کيږي لکه د (توپ) يا (چپ) په کلمو کې . ځکه چه دلومړيود ووکلمود (پ) د
 ادا کولو په وخت کې له (پ) سره يوڅه هوا په شدت سره را وځي او په دې ډول يو
 نفسي آواز (aspirated sound) ځني جوړيږي . مگر د وروستنيود ووکلمو
 د (پ) داداکولو په وخت کې دهوا جريان په دوئي شدت سره نه راوړي چه يو
 نفسي آواز ځني جوړسي . دا حقيقت به هلته په ښه ډول څرگند سي چه
 ديوه کاغذ پاڼه وخوږې ته نږدې ونيسو يو ځل لومړي دوې کلمې (پند او پل) او
 بيا دوهمي دوې کلمې (توپ او چپ) تلفظ کړو . په دې توگه به ښکاره سي چه د-

لومر يو ڪلهوڊ (پ) دادا ڪولو په وخت کي دکا غڊ پانه دهوا دجريان شخه
 خڪه چه شدت لري متاثره ڪيري ، اوسوري . مگر وروستنيو ڪلهوڊ (پ) د
 ادا ڪولو په وخت کي خڪه چه دهوا جريان بند ڪيري نوڪا غڊ هم نه متاثره ڪيري
 اونه پي سي بنور ولاي . دغه رنگه (د) يوانسد ادي بڻغن آواز دي چه دهغه
 دادا ڪولو په وخت کي بڻغيز مزي رپيري اود دغه آواز د بڻغنتوب سبب گرڇي .
 مگر په داسي ڪلهوڪي لکه (دود) يا (درد) لومري دالونه چه ددغو ڪلهو په سرکي
 راغلي دي هاغسي نه ادا ڪيري لکه دنومور و ڪلهو وروستني دالونه . يعني لومري
 دالونه ڊپر بڻغن (voiced) دي او وروستني دالونه لڙ بڻغن دي . په
 انگريزي کي (S) چه دڇينو مفردونونو په پاي کي راسي جمع ڇني جو پيري
 مگر تلفظ پي يورول ندي . مثال په توگه (S) په داسي ڪلهوڪي لکه : (books)
 يا (lips) په (س) سره ادا ڪيري ، خو په داسي ڪلهوڪي لکه (eggs) يا (hands)
 په (ز) سره تلفظ ڪيري .

ڊپنتوڊ لومري مثال شخه څرگند ڪيري چه ڪه په پڻتو
 ڙبه کي (پ) دڪلمې په سرکي راسي او حرکت ولري (وروسته پي واول راغلي
 وي) نفسي آواز ڇني جو پيري اوڪه په پاي کي راسي پي نفسه آواز ڇني -
 جو پيري . دغه رنگه ڊپنتوله دو هم مثال شخه څرگند ڪيري چه ڪه دال د
 ڪلمې په سرکي تر واول دڇند راسي بڻغنتوب پي ڊپروي اوڪه په پاي کي
 راسي بڻغنتوب پي لروي . اود انگريزي ڙبي په مثال کي د books او lips په
 ڪلهوڪي خڪه چه (S) په ڙبي بڻغه آوازونو (K او P) پسي راغلي دي نو

ټي ږغه (voiceless) يعنې په (س) سره تلفظ کيږي او د hands او eggs په کلمو کي ځکه چې (S) په ږغنو آوازونو (d او g) پسې راځي دې نوږن يعنې په (ز) سره تلفظ کيږي!!

له پورتنۍ بيانه څخه يو بل ټکي هم څرکند کيږي ، هغه دا چې آوازونه په يوه ژبه کي کله کله د موقعيت له امله توپير پيدا کوي او کله بيا دخپل د مخني يا وروستني محيط څخه متاثره کيږي . او ځکه چې دنړۍ ژبې د ساختمان او آوازونو له امله يوله بله سره توپير لري نو هغه عوامل چې د هغوی پر آوازونو باندي تاثير کوي هم توپير لري او يوله بله سره بېل وي . دغه آوازونه چې په حقيقت کي يو آواز وي مگر د ځينو عواملو په نسبت کله يو ډول او کله بل ډول تلفظ کيږي د ژبپوهني علما (د ژبني د عناصرو د استعمال مشخصوالی = Complementary distribution) اصطلاح ورته راوړي . مثلاً په پورتنيو مثالونو کي په لومړۍ مثال کي نفسي (پ) او بې نفسيه (پ) د استعمال مشخص ځايونه لري . يا په بل عبارت په هغه ځای کي چې نفسي (پ) راځي بې نفسيه (پ) نسي راتلای ، او په هغه ځای کي چې بې نفسيه (پ) راځي نفسي (پ) نسي راتلای يعنې په پښتو کي د کلمې په سر کي تر واول د مخه همېشه نفسي او د کلمې په پای کي همېشه بې نفسيه (پ) راځي .

له پورتنۍ بيان څخه يو بل مطلب هم لاس ته راځي او

(۱) : داهم بايد وويل سي چې نوموړي تبجي موز يوازي د نوموړو مثالونو له مخې وځيستي .

هغه دادی چه آواز (فونیم) یو واحدشی ندی بلکه اکثره آوازونه د آوازونو مجموعو (sound unit) ده . یعنی خوږ وله آوازونه سره یوځای کیری اوبیا یو - آواز ځنې جوړیږي چه ودغه یوه آوازته په ژبپوهنه کې فونیم (phoneme) وایي . اود فونیم وهرغری ته الوفون (allophone) وایي . مثلاً په لومړي مثال کې د پند (پ) یو ډول اود توپ (پ) بل ډول آواز دی . دادواړه آوازونه یوځای یو فونیم تشکیلوي خو په بېل ډول بیا هر یوه ته الوفون وایي . نو په دې توگه ویلای سوچه په پښتو کې د (پ) فونیم دوه الوفونه لري . یونفسی (پ) اوبل پي نفسه (پ) . په یاد لری چه نوموړې نتیجه مور یوازي د نوموړو دوو مثالونو په اساس اخیستې ده او که زیات تحقیق وسي ممکن په پښتو کې د (پ) فونیم نور الوفونونه هم ولري .

مورفیم morpheme

د مورفیم تعریف د ژبپوهنی د علماو وخوا په بېلو بېلو ډولونو سره سوی دی . که د مورفیم د تعریف له جزئیاتو څخه سترگي پټی کړو نو د یوې ژبې په خبرو کې بیخي کوچنی صوتي واحد چه معنی ولري مورفیم بلل کیری . د مثال په توگه دا خبره وگورئ : زه راغلم چه دخلکوښکی ادا کړم = (zəraglámčidəxalkunekiadā - Kram) - په پورتني خبره کې هغه بیخي کوچنی صوتي واحد ونه چه معنی لري په لاندې ډول سره بېلولای سو :

1. za	من زه	5. di	که چه	10. i	لاحقہ رسمی ی
2. rā	طرف متکلم را	6. da	اضافت د	11. adā	ادا ادا
3. g	حرکت کردن گل	7. xalk	مردم خلك	12. Kr	فعل کردن کر
4. am	واحد متکلم م	8. u	لاحقہ حالت تیر صلی و	13. am	واحد متکلم م
		9. nek	خوب تک		

دیورتنی خبری مورفیموندا که په غور سره وگورود موقعیت او حیونو نورو خصوصیتونوله امله سره یوشی ندي اولوله بله سره توپیر لري. مثلاً دریم، اوور اونهم داسی مورفیمونه دي چه درینې حیثیت لري او که نور مورفیمونه پوري ونسبلي هم دوی خپل اصلیت او مرکزیت له لاسه نه ورکوي. دغسی مورفیم ته رینه وایي. هغه مورفیمونه چه په رینه پوري نسبتي پیوندونه (affixes) بلل کیږي. لکه په راغلم = rāglam کی (ra = را او m = م) او په نکي = neki کی (i = ی). پیوندونه هم پرخوړولو باندی وپشل کیږي. یوهغه پیوندونه دي چه درینو (roots) په سر کی راځي. لکه په راغلم کی د (ra = را) پیوند چه وداسی پیوندونوته سابقه (prefix) وایي. او بل هغه پیوندونه دي چه په رینه پسې وروسته راځي لکه په راغلم = rāglam کی (m = م) او په خلکو = xalku کی (u = و). وداسی پیوندونوته لاحق (suffix) وایي. پیوندکله صرفی او کله اشتقایی وي. که چیری کوم پیوند کلام دا جز ووله امله د کلمې په ماهیت کی بدلون راوړي اشتقایی

پیوند (derivational affix) ورته وایي . لکه په نېکي کې چې (نېک) صفت دی او
 (ي) یوه لاحقه ده چه له (نېک) سره یوځای سوې ده اوله نوموړي صفت تخنيزي
 اسم جوړه کړی دی . نوځکه (ي) اشتقائي پیوند بلل کېږي . که چېرې کوډر
 پیوند د کلمې وماهیت ته تغیر ورکړي لکه په کښېنم ، کښېتو او کښېني کې
 (م ، و ، ي) پیوندونه چه د کلمې وماهیت (فعل) ته تغیر نه ورکوي بلکه یوازې
 د شخص له مخې د فعل معنی ته تغیر ورکوي . داسې پیوندونه و نه و نه صرغي پیوندونه
 (inflectional affixes) وایي . که صرغي پیوندونه له یوې کلمې څخه وایستل
 سي هرڅه چه پاته سي و هغه ته تنه (stem) وایي . مثلاً (دودونه او
 ماشومان) په کلمو کې (ونه او آن) صرغي پیوندونه دي چه که دغه صرغي
 پیوندونه له نوموړو کلمو څخه وباسو ، په لومړۍ کلمه کې (دود) او په دوهمه کلمه کې
 (ماشوم) د تنو په حیث پاتېږي . مگر د (ارتياوي) په کلمه کې (ارتيا) تنه بلله کېږي .
 ځکه چه په نوموړې کلمه کې (ار) (رینه) ، (تيا) اشتقائي پیوند او (و ، ي) صرغي
 پیوندونه دي ، هرکله چه صرغي پیوندونه (و ، ي) ځنی وایستل سي رینه او
 اشتقائي پیوند (ارتيا) د تنې په حیث پاتېږي . درینه او تنې توپیر ددی چه
 که له یوې کلمې څخه ټول پیوندونه وایستل سي څه چه پاته سي هغه رینه ده
 او که یوازې صرغي پیوندونه ځنی وایستل سي څه چه پاته سي هغه تنه ده . نوځکه
 رینه (بېله ځینو استشنا آتو څخه) یو واحد مورفیم وي ، مگر تنه کله کله واحد
 مورفیم وي لکه (دود) یا (ماشوم) او کله بیا د مورفیمونوله ترکیب څخه جوړه سوې
 وي ، لکه (ارتيا) . بل داچه یو مورفیم کیدای سي چه هم رینه او هم تنه

وي لکه (دود) يا (ماشوم) د (دودونه او ماشومان) په کلمو کې چې هم ريسنه او هم تنه ورته ويل کيږي .

په ځينو ژبو کې يو بل ډول پيوند هم پېښيږي چې و هغه ته منځينه (infix) وايي . هر مورفيم چې په بل مورفيم ننوځي ورځه ننوتلي مورفيم ته منځينه وايي . مثلاً د کويليت (Quileute) په ژبه کې هاکت (hok^wat) و سپين سړي ته وايي او هاڅکت (hock^wat) يې جمع ده (سپين خلک) . په نوموړي کلمه کې hok^{w} مورفيم دی چې د جمع معنی لري او منځينه بلله کيږي ، ځکه چې دهاکت (hok^wat) په مورفيم ورننوتلی دی .

په انگرېزي کې (S) چې د ځينو واحدونو نومونو په پای کې راسي د جمع معنی ورکوي ، خود محیط د تاثیر له امله يې تلفظ په يوه حال نه پاتېږي او د مخني محیط په واسطه يې تلفظ اوږي . يعنی که وروسته ترې څن (voiced) آواز واقع سي دی هم ورسره څن سي او که وروسته ترې څن (voiceless) آواز راسي ئې څن ادا کيږي ، او که وروسته تر راسي آواز ونه واقع سي لکه (S) يا (z) په (iz) سره تلفظ کيږي . لکه په دې لاندي مثالونو کې
 $\text{buk}(\text{book}) + \text{s} \rightarrow \text{buks}$ $\text{rod}(\text{road}) + \text{s} \rightarrow \text{rodz}$ $\text{roz}(\text{rose}) + \text{s} \rightarrow \text{roziz}$
 $\text{bas}(\text{bus}) + \text{s} \rightarrow \text{basiz}$.

په نوموړو مثالونو کې څرگندېږي چې د محیط د تاثیر له امله په انگرېزي کې (S) چې د جمع معنی ورکوي کله کله د (S) او کله کله

د (zi) او ځینې وخت د (izi) په بڼه ځان ښکاره کوي. دغه رنگه په پښتو کې د (ستا = از تو) او (زما = از من) په کلمو کې (س) او (ز) دواړه یوه سابقه ده چه د ملکیت (از) معنی لري. نوموړې سابقه په (ستا) کې ځکه په (س) سره تلفظ کیږي چه تر یونې زغده آواز (ت) د مخه راغلي ده او په (زما) کې ځکه په (ز) سره اد کیږي چه تر بن غن آواز (م) د مخه راغلي ده. نودغسي مورفیم چه یوه معنی ولري او د محیط، موقعیت یا داسې نورو عواملو په وجه کله یو ډول او کله بل ډول تلفظ کیږي ټول یو صوتي واحد تشکیلوي او یو مورفیم ورته ویل کیږي. د مورفیمو هر غړي ته الومورف (allomorph) وايي. مثلاً د پورتنیو مثالونوله مخې ویلای سوچه دانگریزی د جمع نوموړی مورفیم درې الومورفونه لري: (s)، (z) او (izi). او د پښتو هغه مورفیم چه د ملکیت معنی ورکوي دوه الومورفونه لري: (س) او (ز).

یو صوتي واحد که دوی یا زیاتي معنا گانې ولري، نود هغه د معنا گانو د شمېر په مطابق هغومره مورفیمونه ځني جوړیږي. لکه په پښتو کې (تور = tor) د (سیاه) په معنی یو مورفیم، د (تجهمت) په معنی بل مورفیم او د (جال) په معنی یو بل مورفیم دی. دغه رنگه (ي = i) په (نېکي = neki) کې یو مورفیم او په (راځي = rādzi) کې بل مورفیم دی ځکه چه په لومړۍ کلمه کې (i) اسمي معنی لري مگر په دوهمه کلمه کې دغایب

مفرد معنی ورکوي .

هغه مورفيم چه ڪله داسم اوڪله د فعل معنی ورکوي
 ڄيئي ڪسان پي يو مورفيم بولي او ڄيئي ڪسان پي دوه مورفيمه بولي . لکه
 په انگريزي کي د (look) مورفيمه . مگر داسي مورفيمونه چه دنج په بدلون
 پي معنی بدلون مومي لکه په انگريزي کي (record = رڪورڊ) او record
 (ٽيڪلي) هريو بيل بيل مورفيم بيل کيري .
 دا هم بايد په ياد ولرو لکه څنگه چه يو الوفون د بل الوفون
 پر ڄاي نسي راتلاي دغه رنگه الو مورفونه هم هر يو ځانله د استعمال مشخص
 اوتاکلي ڄاي لري او يو الو مورف هيشڪله د بل الو مورف پر ڄاي باندي نسي راتلاي

مورفونيمڪي بدلون او دهغه ډولونه

مورفيم ڪله ڪله د خپل محيط يا نور و عواملو د تاثير له امله بدلون مومي او بيل
 بيل شڪلونه خوره ڪوي د مورفيم و د خوبلو بيلو بدلونونه چه د محيط په وجه ور
 پېښيري او دغه رنگه د فونيمونو داسي نور و تغير و نوته چه په مورفيم کي د مختلفو
 عواملو په وجه واقع کيري مورفونيمڪي بدلون وايي . مورفونيمڪي بدلون
 (morphophonemic change) په ڄينو ژبو کي ساده او په ڄينو ژبو کي
 ډېر مغلقي وي . خو په عمومي ډول په دوه ډوله پېښيري : يو دا چه مورفيم

د کوم فونيم په وجه متاثره سي او تغير و خوري. لکه په انگریزي کي چه
 (s) د جمع مورفيم دی که تر ږغڼ آواز وروسته راسي ږغڼ (z) ادا
 کيږي. لکه په rooms, eggs, او roads کي او که تر ږي ږغڼ آوازي
 وروسته واقع سي ږي ږغڼ (s) تلفظ کيږي لکه په lips, roots او
 books کي. په نوموړو مثالونو کي (s) تر m, g, او d وروسته په
 (z) اوتر P, t او K وروسته په (s) سره تلفظ کيږي او په دې توگه
 دخپل د مخني فونيم په واسطه بدلون مومي. د څرنگه په پښتو کي د (زما =
 zmā) او (ستا = stā) په کلمو کي (ز) او (س) د مالکیت مورفيم
 دی. که نوموړی مورفيم تر (م) د څر راسي په (ز) او که تر (ت) د څر
 راسي په (س) سره ادا کيږي (د مورفيم بحث وگوري). يعنی نوموړی مور-
 فيم دخپل وروستني فونيم په واسطه متاثره کيږي او په همدغه سبب
 بدلون مومي. بل داچه يو مورفيم د بل مورفيم پر واسطه تغير و خوري. مثلاً
 په انگریزي کي د جمع د ال مورفونو (in ~ iz ~ z ~ s) په سلسله کي
 in يوالو مورف دی چه يوازي له aks (ox) سره واقع کيږي، يعنی هر
 حای چه د aks مورفيم راسي نو د جمع د مورفيم هغه الو مورف ورسره
 واقع کيږي چه د in - شکل لري او aksin (oxen) تلفظ کيږي.
 که يو مورفيم د ځينو عواملو په وجه بېل بېل شکلونه
 خوره کړي (بېل بېل الو مورفونه ولري) له دغو مختلفو مغايرو شکلونو څخه يوازي
 يو شکل (يوالو مورف) د اساسي شکل (base form) په توگه انتخابيږي او د

دغه اساسي شکل په اساس ټول بدلونونه چه د مختلفو عواملو په وجه و
 نوموړي مورفيم ته ورپېښي او بېل بېل شکلونه غوره کوي په خالص او
 جامع ډول بېل بېل دي. د مثال په توگه د (ستا = stā) او (زما = zma) په کلمو
 کي (س = s) او (ز = z) دوه الومورفونډي چه دواړه يوځای يو مورفيم -
 تشکيلوي. نوکه په نوموړو دوو شکلونو کي (س = s) د اساسي شکل په توگه
 انتخاب سي بايد نوموړي مورفيم داسي معرفي کړو: (س = s) يو مورفيم
 دی چه د مالکيت معنی ورکوي او که تر (م = m) چه يو رغن آواز دی دغه
 راسي په (ز = z) سره تلفظ کيږي. مگر که په نوموړو شکلونو کي (ز = z) د
 اساسي شکل په حيث انتخاب سي بايد په دې توگه معرفي سي: (ز = z) يو
 مورفيم دی چه د مالکيت معنی لري او که تر (ت = t) چه يو نې رغه آواز دی
 دغه راسي په (س = s) سره تلفظ کيږي.

د اساسي شکل انتخاب د مورفيم په بېلو بېلو شکلونو
 کي اختياري دی، خو حتی الامکان بايد کوښښ وکړي چه د مورفيم هغه
 شکل د اساسي شکل په توگه انتخاب سي چه د هغه په اساس د نوموړي
 مورفيم دنور و شکلونو بيان په ساده او اسانه ډول سره امکان پيدا کړي.
 د مورفونيم کي بدلون يو مشهور قسم اسي ميليشن
 (assimilation) نومېږي او هغه دادي چه کوم آواز د گاونډي آواز
 د تاثير له امله د نوموړي گاونډي آواز سره يوشی سي يا ورته والی پيدا کړي.
 لکه په (سنبله) کي چه (ن) په (م) سره بدلون مومي يا لکه په (یک گړه)

کي چه د (یک) ک په خبر وکي په (گ) سره ادا کيږي . په لومړي مثال کي
 (ن) په (م) سره ځکه بدلون مومي چه د (ن) له څنگه یو شونډیز آواز (ب)
 راغلی دی او د دغه آواز د تاثیر له امله (ن) هر په شونډیز آواز (م) سره اووښتی
 دی . په دوهم مثال کي (ک) یو نې بڼه انسدادی آواز دی چه دخپل گاونډي
 آواز (گ) د تاثیر له امله بڼه سوی دی . په اسیمیلپشن کي که د مخني
 آواز پر وروستني آواز باندي تاثیر وکړي او وروستني آواز بدلون ومومي
 پراگريسيو (Progressive) ورته وايي لکه په ترکي کي ($git\ di > git\ ti$)
 دی (ولار) او که وروستني آواز پر د مخني آواز باندي تاثیر وکړي او د مخني
 آواز ته تغير ورکړي ريگرسيو (regressive) ورته وايي لکه په (ستا) او
 (زما) کي چه وروستني آواز پر د مخني آواز باندي تاثیر کوي . اسیمیلپشن
 دوه ډوله واقع کيږي : یو داچه د داسي آواز په واسطه واقع سي چه د
 تغير سوي آواز تر څنگ واقع وي او فاصله ونلري . ودې ډول اسیمیلپشن ته
 متصل (contiguous) اسیمیلپشن) وايي ، لکه په (ستا) او (زما) کي . او بل
 داچه اسیمیلپشن د داسي آواز په واسطه واقع سي چه د تغير سوي آواز تر
 څنگ نوي راغلی او یوله بله سره فاصله ولري ، یعنی په منح کي یې یو یا څو
 آوازونه راغلي وي . و داسي اسیمیلپشن ته منفصل (noncontiguous)
 اسیمیلپشن وايي . لکه په دري کي (شرش) چه په (شرش) سره تلفظ کيږي .
 په دې مثال کي لومړی (س) د وروستني (ش) د تاثیر له امله په (ش) سره
 تبدیل سوی دی او د (س) او (ش) ترمنځ نور فونیمونه راغلي دی .

د مور فونیمیکي بدلون یو بل قسم ډیسمیلېشن
 (dissimilation) نومېږي: کله کله په یو ترکیب (کلمه) کې یو
 آواز دوه ځایه (مکرر) واقع کېږي. که چېرې نوموړی آواز له نوموړو
 دوو ځایونو څخه په یوه ځای کې په یو بل آواز سره بدلون ومومي و دغې عملې
 ته ډیسمیلېشن وايي. لکه د نهونج اولونج په کلېو کې (ان) بدلون په (ل)
 سره.

د مور فونیمیکي بدلون یو بل قسم قلب (metathesis)
 نومېږي او هغه ددی چه د فونیمونو په ترتیب کې بدلون واقع سي لکه: مخکه
 ، مخکله - روځ ، ورځ - لوېشت ، ولېشت .

د فونیمونو زیاتوالی یا حذف بل هم مور فونیمیکي
 بدلون بلل کېږي. مثلاً په انگریزي کې (s) د جمع مورفیم دی چه کله -
 کله د (z) په شکل څرکېدېږي لکه په roads ، eggs او داسې نورو کلېو کې.
 مگر د dišiz په کلمه کې چه مفرد یې diš دی، د (i) فونیم راغلی دی.
 په پښتو کې ځینې خلک (دېرش) په (دېش) سره تلفظ کوي او کله کله -
 (خلوېښت) په (خلوېښ) سره ادا کوي او په دې توگه له دېرش څخه (ر)
 اوله څلوېښت څخه (ت) حذفوي. دغه رنگه که په انگریزي کې یې ښځه
 کانسونینټ چه د روډو اولونو په منځ کې واقع سي دېرځله ښځن کېږي
 لکه betar چه په bedar سره تلفظ کوي. دغه رنگه ښځن کانسونینټ
 چه په پای کې راسي په ځینو ژبو کې کله کله یې ښځه کېږي لکه د جرمني

tag (ورخ) چه په tak سره تلفظ کيږي. نوموړي اودغه ډول نور بدلونونه چه په مورفيم کې پېښيږي ټول مورفونيم کې بدلونونه بلل کيږي.

ديوي ژبې دمورفيهنود معلومولو اوبلولولارې

څرنگه چه دنړۍ ژبې د داخلي ساختمان او جوړښت له امله يوله بله توپير لري، نود هغوی مورفيهنونه هر په يوه بڼه ځان نه څرگندوي. په ځينو ژبو کې يو ډول او په ځينو نورو ژبو کې بل ډول مورفيهنونه موجود دي. يو ژب پوهاند ديوي ژبې دمورفيهنود معلومولو په وخت کې بايد له ډېر غوراو احتياط څخه کار واخلي خو چه دهغې ژبې دمورفيهنونو شکلونه په صحيح ډول سره پيدا او معرفي کړي. ديوي ژبې دمورفيهنود معلومولو اوبلولوپه وخت کې بايد دالاندي ټکي په نظر کې ونيول سي:

مورفيم له سېلاب سره کومه رابطه نلري. يعنې کله کله يومورفيم خوشېلابه وي او ځينې وخت يوسېلاب څومورفيهلري. مگر داسې هم ډېر پېښيږي چه يومورفيم يوسېلاب وي. مثلاً (کندهار = Kandahar) يومورفيم دی چه درې سېلابه لري. (حَم = dzam) يوسېلاب دی چه دوه

مورفيمه (dz + am) لري. (لاس = lās) يو مورفيم دی او یوسېلاب لري.
 د مورفيمونو او فونيمونو شمېر هم یوله بله څه رابطه نه سره لري.
 د مثال په توگه د (رنا = runā) په کلمه کې (رن = run) چه درې فونيمونه
 لري يو مورفيم دی او (آ = ā) چه يو فونيم دی يو مورفيم هم دی. نو يو مورفيم
 ممکن یوازې يو فونيم وي. يو فونيم کله کله د بېلو بېلو مورفيمونو په ډول -
 څرکندېدلای سي. خو کله کله هماغه فونيم یوازې د یوه فونيم په حيث نه
 د مورفيم په ډول په ژبه کې پېښېږي. مثلاً د (نېکي = neki) او (څی = dzi)
 په کلمو کې (i) يو فونيم دی چه په نوموړو ډولونو کې د بېلو بېلو مورفيمونو
 په ډول راغلی دی. یعنی په لومړۍ کلمه کې یو ډول او په دوهمه کلمه کې بل ډول
 معنی لري. مگر د (ځير = dzir) په کلمه کې بیا هماغه فونيم معنی نلري
 او یوازې د يو فونيم په حيث راغلی دی نه د مورفيم په ډول.

کله کله محقق د ژبې د مورفيمونو د معلومولو په
 وخت کې له یو شمېر داسې مثالونو سره مخامخ کېږي چه په هغوی کې یو ډول
 صوتي واحد ونه او یو ډول معنا گانې راغلي وي. نو محقق باید بېله غور او
 کافی تحقیق څخه د نتیجه واخلې چه نوموړي صوتي واحد ونه دیو ډول
 معنی د موجود والي له امله او د هغوی د یوشمې والي په وجه یو مورفيم وېوې.
 لکه چه ووايي په دې ټولو کلمو کې (کور = Kor، کوته = Kotá،
 کړدی = Kazdáy، کلا = Kalá، کای = Kálay) د هستوگنې د ځای
 معنی پرته ده، او په دې ټولو کلمو کې یو صوتي واحد (K = ک) راغلی دی

نوځکه (ک = K) یو مورفیم دی چه دهستوگني دځای معنی ورکوي . دغه سبب دی چه محقق هېڅ وخت له نیمگري دپتاخته مثبته نتیجه نه اخلي له نوموړو کاهوسه که داسي کلمې لکه (خونه = xúna ، جونگره = jongara ، ښار = sār ...) یوځای کړو څرگنده به سي چه (ک = K) دهستوگني دځای معنی نه ورکوي او مورفیم سي بلل کېدای .

که یو مطلب په دوو بېلوثر بومي اداسي ، ممکن د مورفیمونو شمېر يې - توپير ولري . د مثال په توگه په پښتو وايي : زه کورته ځم = za kor ta dzam او په انگرېزي وايي : I go home = ay go hom . نوموړی مطلب په پښتو کي په پنځه مورفيمه (za + kor + ta + dz + am) او په انگرېزي کي په درې مورفيمه (ay + go + hom) سره اداسوی دی . نوکه موږ وغواړو چه د انگرېزي ژبي د نوموړي خبري مورفيمونه د پښتو د ترجمې له مخې معلوم کړو بايد په دې فکري ونسو چه ځکه چه په پښتو کي نوموړې خبره پنځه مورفيمه لري نو په انگرېزي کي هم بايد پنځه مورفيمه ولري . بلکه زمونږ تحقيق بايد د حقایقو پر اساس ښاوي او ځکه چه د انگرېزي د ژبي مورفيمونه معلوموو نو د انگرېزي ژبي خپل ساختمان بايد په نظر کي ونيسونه دا چه د پښتو ژبي د ساختمان په اساس د انگرېزي ژبي ساختمان فرض کړو .

د یوې ژبي په مورفيمې تجزيه کي موږ بايد زيار و باسو چه دهغې ژبي - ساختمان په هغه دپتاکي چه موږ يې په لاس کي لرو په داسي کوچنيو توټوسه تجزيه کړو چه نوموړې هغه ټوټه یوازې یو مورفيم وي . (ودا

تجزیہ موبن د شکلونو د پرتله کولو او مقایسه کولو په ترڅ کې کولای
 سو . که دا کار موبن په بریالیتوب سره سرته ورسوو نو ټول هغه مور
 فیمنه به چه په دپټا کې موجود دي لاس ته لاسي . د مثال په توگه په -
 لاندي ډول د پشه یي ژبي دهغي لهجې د یوې لنډې دپټا مور فیمی تجزیه
 کوو چه د نورو د درې په پنجو قلعو کې خلک خبري په کوي :

1. éloamāgošīnjše	داز موبن کور دی .	4. élodār	داغرن .
2. éloamābāgše	داز موبن باغ دی .	5. búbakārgošīj	د پسر سینه کور .
3. amāgošīj	ز موبن کور .	6. pašayībúbakārjābše	(پشه یي د پشه سینه ش به ده)
7. élobakār bāgše		داسه باغ دی	

که دلومړی اودوهي خبري معناوي سره پرتله کړو
 ددواړو خبرو معناوي نور سره یوشی دي او یوازې په (کور) او (باغ) کې
 توپیر سڅ لري . دنوموړو خبرو په پشه یي شکلونو کې کوم توپیر چه راغلی
 دی هغه یوازي د gošīj او bāg په ټوټو کې دی . نو کوم معنی لرونکی
 او کرامري ټوټې چه موبن دنوموړو دوو خبرو د مقایسې له مخې سڅ بېلولای
 سویوه د gošīj اوبله د bāg ټوټه ده چه لومړی ټوټه د (کور) اودوهي
 ټوټه د (باغ) معنی ورکوي . په دریمه خبره کې یوه د gošīj ټوټه راغله
 ده چه د مخه یي موبن معنی لاس ته راوستلې ده چه و (کور) ته وايي اود

نوموري خبري په معنی کي هم دغه مطلب موجود دی . دنوموري خبري پاته برخه ama ده چه ددغي خبري د معنی له مخي څرکند يږي چه د (ناموښ) معنی ورکوي . که لومړی او څلورمه خبره سږ پرتله کړو - څرکند به سي چه دنومور و خبره په معنی کي يوازي يو مطلب مکرر راغلی دی چه هغه د (دا) مطلب دی اود نومور و دوو خبرو په پشه يي شکلونو کي هم يوازي يوه توتبه مکرر راغلي ده چه هغه د alo توتبه ده . نو د نومور و دوو خبرو له پرتلي څخه دا څرگند يږي چه alo او (دا) سره يوشي دي او هرکله چه په څلورمه خبره کي موښ ته دا څرگنده سوه چه د alo توتبه د (دا) معنی لري نو دا هم بايد ومنل سي چه په نوموري خبره کي د پشه يي خبري پاته توتبه (dar) دنوموري خبري د پاته سوي معنی (غږ) سره يوشي ده . اوس بيرته ولومړی خبري ته راځو . په لومړی خبره کي د نوم و تولو شکلونو معنا وي لاس ته راغلي دي او يوازي د پشه يي په خوا کي ($še$) اود پښتو ترجمې په ځواکي (دی) پاته دی چه طبعاً د واره سره يوشي دي . يعنی ($še$) د (دی) معنی ورکوي .

په پنځه خبره کي $gosin$ موښ ته معلوم سوچه د (کور) معنی ورکوي . په دې ډول پاته توتبه ($bubakar$) د (ډېر - ښه) په معنی پاتېږي . که دغه توتبه په اوومه خبره کي وپلټو ، څرگنده به سي چه نوموري توتبه يو واحد مورفيم نه دی . ځکه چه دهغي يوه برخه ($bakar$) د (ښه) په معنی راغلي ده او بله برخه يي ($bú$) يو بل

مورفيم دی چه په څرکند ډول د (ډبر) معنی ورکوي . په شپږمه
 خبره کې نور ټول مورفيمونه موب ته معلوم دي او کورشي چه پاته دی هغه
 د پشه يي په خوا کې د *ab* ټوټه او د پښتو ترجمې په خوا کې د (ثربه) مفهوم
 دی چه دا دواړه هر طبعاً بايد يوشی وبلل سي . يعنی *ab* د ژبې معنی لري
 په پورتني ډول موب وکولای سواي چه ټولې معنی
 لرونکي ټوټې چې په نوموړي ډبره کې راغلي دي دهغوی له معنا گانوسه لاس
 ته راوړو . ددغې لنډې ډبره مخي د شکلونو د پرتله کولو او مقایسه کولو
 په ترڅ کې موب د اهم څرگنده کړه چه نوموړي ټوټې واحد مورفيمونه دي .
 د نوموړو مورفيمونو لست په لاندې ډول سره ترتيبولای سو :

elo	دا	dār	غر
amā	زموږ	bū	ډبر
gošīŋ	کور	baKār	ښه
še	ډی	jāb	ژبه
bāg	باغ	pašayī	پشه يي

د يوې ژبې د مورفيمونو د معلومولو له پاره کافي مواد او کړه کتنه ضروري
 ده . ځکه چه په لږ موادو کې ځيني وخت محقق د مورفيم حقيقي بڼه نسي
 پېژندلای . نو د پاره د دې چه ډبر کوچني معنی لرونکي صوتي واحد ونه

پخپل حقيقي شکل او بڼه سره پيدا کړای سي محقق بايد هغوی په ډول
ډول او بېلو بېلو خبرو کې تر غور لاندې ونيسي او د هغوی د صحيحې اندازې
په باره کې خپل ځان ډاډه کړي. دادی اوس د عبري ژبې د لاندني ډېټاډ
مورفيمي تجزيې په ترڅ کې پر دې مطلب باندې رڼا اچوو :

1. šamartihū	مادې وساته	5. šamarnūhā	مورې د اوساتله
2. šamartihā	مادې وساتله	6. šamarnūkā	مورې تاسي وساتلست
3. šamartikā	ماتاسي وساتلست	7. qatalihū	مادې وواژه
4. šamarnūhū	مورې دې وساته	8. qatalnūhū	مورې دې وواژه

په لومړي او دوهم خبره کې د معنی توپير يوازې په
(دی) او (دا) کې راغلی دی. يعنې د نوموړو د واورو خبرو معنی يوشی ده
يوازې د ووره فرق لري چه په لومړي خبره کې غایب مذکر او په دوهم خبره
کې غایب مؤنث یاد سوی دی. عبري خبرې هم د واورو توکټ مت يوشی دي
يوازې د لومړي خبرې په پای کې $\bar{\alpha}$ او د دوهم مثال په پای کې $\bar{\alpha}$ راغلی دی
نو په سرسري نظر کې سړی وکوي ممکن د نتیجه واخلي چه (لآ) يو
مورفيم دی چه د (دی) يعنی غایب مذکر او ($\bar{\alpha}$) يوبل مورفيم دی چه د (دا)
يعنی غایب مؤنث معنی ورکوي. خو که د سړي خبره هم ورسره يوځای
کړو څرکند يري چه ($\bar{\alpha}$) په دس واورو خبرو کې مشترک

راغلی دی او کوم شی چه په دس و سر و خبر و کي تو پیر لری هغه د -
 hū , hā , او Kā توپی دی . خکله چه دنومور و در و خبر و نوره معنی
 یوشی ده او یوازی په در و ضمیر و نوکی تو پیر سر لری . نو اوس باید دا
 نتیجه خنی واخلو چه نوموری در پی توپی در پی مور فیهونه دی چه د -
 نومور و در و ضمیر و نوله پاره راغلی دی یعنی hū د (دی) ، hā د (دا) او
 Kā د (تاسی) معنی ورکوی .

که خلمه ، پنجه او شپږمه خبره هم ورسره یوځای
 کړو اوله نومور و شپږ و برخو خنډ هغه مور فیهونه چه دخنه موبن معلوم
 کړل (hū , hā , او Kā) و باسو په پاتو برخو کي Samar په ټولو
 خبر و کي مشترک راغلی دی یوازی په کومځای کي چه د مفرد متکلم ضمیر
 (نره) راغلی دی هلته (tī) او په کومځای کي چه د جمع متکلم ضمیر
 (مورن) راغلی دی هلته (nū) ورسره یوځای سوی دی . نوځکه دانتيجه اخلو
 چه (tī) یو مور فیم دی چه د مفرد متکلم (نره) معنی لری او (nū) یو
 مور فیم دی چه د جمع متکلم (مورن) معنی ورکوی .

که اوومه او اتمه خبره هم له نومور و خبر و سره یو
 ځای کړو ، کومه ټوټه چه نا آشنا په نظر راځي هغه د (qatal) ټوټه ده .
 دنومور و در و خبر و په معنی کي چه کوم شی مور ته نوی په لاس راغلی
 دی هغه د (وواژه) مطلب دی . خکله چه ددغه نوي مطلب له پاره یوه نوي
 ټوټه (qatal) په لاس کی لرو نو دانتيجه اخیستلای سو چه (qatal) یوه

توتپه ده چه د (وواژه) معنی ورکوي .

که ټولي خبري له سره ترپاڼه وگور و ، بېله (وساته) شخه نور د ټولو معنا ووله پاڼه مو ، مورفيمونه يا معنی لرونکي ټوټې پيدا کړي دي ، او د شربو په هغه موادو کې چه مونږ ترخپرنې لاندې نيولي دي يوه توتپه (šamar) پاته ده . ځکه چه په يوه خوا کې د (وساته) مطلب او په بله خوا کې د (šamar) توتپه لرونوڅرکندېزې چه (šamar) يوه معنی لرونکې توتپه ده چه د (وساته) معنی ورکوي . بل داچه که لومړی اوڅرکند خبر له اوونې او اتمې خبرې سره مقایسه کړوڅرکنده به سي چه په نوموړو خبرو کې په کورځای کې چه (وساته) راغلی دی هلته د (šamar) او په کوم ځای کې چه (وواژه) راغلی دی هلته د (qatal) توتپه راغلي ده چه دا هم پر دې باندې دلالت کوي چه د (šamar) توتپه د (وساته) په معنی سره پېښېږي . د نوموړو خبرو د مورفيمونو لست په لاندې ډول سره ترتيبولای سو:

šamar — وساته	hā — ها
tī — ټي	Kā — کاسي
hū — ځي	nū — مونږ
qatal — وواژه	

(۱) : تاسی دا احترام له پاڼه راغلی دی . اصلاً Kā د مفرد مخاطب له پاڼه راځي .

ديوي ژبني دمور فيمونه د معلومولو په وخت كې بايد دمور فيمونه نوالومور فونه هم په نظر كې ونيسو، او كه كوم مور فيم بېل بېل لومور فونه ولري هغوى هم بايد معلوم كړو او دهغوى د استعمال مشخص ځايونه ونيو. د اوس به د مثال په توگه په لاندې ډول د (zapotec) د ژبني ديوي لنډې ډېټا مور فيمي تجزيه وكړو او ووبه كور و كه ځينو مور فيمونه نوالومور فونه درلودل هغه به هم معلوم كړو او دهغوى د استعمال مشخص ځايونه به ونيو. د زپوتيك ژبه په مكسيكو كې ويلي كېږي.

1. reKabiza? (استمراري حال) زه جواب ور كوم	8. duwaza? زه ژوند كوم
2. rudibiciza? " زه وچوم	9. ru'naza? (استمراري حال) زه غورځوم
3. rugalaza? " زه اور لگوم	10. Ki بريول
4. riKiaza? " زه كندوم	11. ra'aza? (استمراري حال) زه څم
5. eKabi جواب ور كول	12. udibici وچول
6. riduwaza? (استمراري حال) زه ژوند كوم	13. duwa ژوند كول
7. riKuWaza? " زه ساتم	14. ritaza? (استمراري حال) زه اخلم
15. riKiZa? (استمراري حال) زه مينځم	

نومورې ډېټا كه ستر پايه پورې په يوه نظر سره وگورو، د دې ډول مور فيمونه پكښې راغلي دي: تنه، واحد متكلم، ضمير او استمراري حال.

په (1، 2، 3، 4، 6، 7، 9، 11، 14 او 15) مادو کې د مورفيمونو نوموړي درې
سره ډولونه راغلي دي. په (5، 10، 12 او 13) مادو کې يوازې تنې او په اتد
ماده کې تنه او د واحد متکلم ضمير راغلی دی. که (6، 7 او 13) مادې سره پر تله
کړو څرگنده به شی چې (duwa) تنه، (za²) واحد متکلم ضمير او (zi)
استمراري حال ښيي. دغه رنگه په ټولو هغو موادو کې چې (نه) راغلی دی -
هلته (za²) هم راغلی دی. له دې څخه څرگندېږي چې (za²) د (نه) په
معنی دی. که دوهم او دوولسمه ماده سره پر تله کړو څرگنده به سې چې
(udibici) تنه ده چې د (وچولو) معنی لري، (za²) د (نه) معنی ورکوي
او کوم صوتي واحد چې داستمراري حال معنی لري هغه د (۳) صوتي
واحد دی. ځکه چې (zi) او (۳) دواړه داستمراري حال معنی وړکوي
نو څرگنده ده چې نوموړي دواړه صوتي واحدونه د يوه مورفيم الومور فونو
دي. د دې دپاره چې په ښه توگه څرگنده سې چې نوموړي صوتي واحدونه
الومور فونو دي نو ښايي چې د هغوی مشخص استعمال هم پيدا کړو. په
نوموړو موادو کې که په غور سره وپلورو څرگنده به سې چې (zi) تل
ترکانسونينټ او (۳) تل تر واول د مخه راغلي او يو د بل پرځای باندې
هيڅکله نه واقع کېږي. نو ځکه موږ د دواړه صوتي واحدونه د يوه مورفيم
الومور فونو بولو. هغه مورفيمونه چې په نوموړې دېټاکي راغلي
دي په لاندې ډول سره ښوولای سو:

1. ۳ ~ ۳i ^(۱) استعمالی حال	7. duwa ژوند کول
2. za' زه	8. Kuwa ساتل
3. ekabi جواب ورکول	9. u'na غورځول
4. udibici وچول	10. Ki پریولل
5. ugala اورنگول	11. a'a تلل
6. Kia کڼدل	12. ?a اخیستل

کله کله د مورفیمونو د الو مورفونو د استعمال شخص
 ځایونه دهغه محیط له مخی چه نوموړي الو مورفونه پکښې واقع سوي وي نه
 څرکندیری . په داسی حال کی بنایي چه ټول هغه ځایونه و بنوول سی
 چه نوموړي مغایر شکلونه پکښې واقع کیږی . د مثال په توگه دمکسیکو دیوې
 بلژبی چه هېواوې (Huave) نومیږی ددی لاندی دپتیا مورفیمی تجزیه کوو :

1. andiomáac موبهیله کوو	2. ačiatíac موبن څیرو
3. imboláac موبن بیرپرو	4. ahiráac موبن لرو
5. ačičíac موبن څېښنو	6. ahačíac موبن ورکوو

(۱) دغه ډول علامه (~) دیوه مورفیم د الو مورفونو د بنوولو په غرض د نوموړي مورفیم د الو مورفونو ترمنځی (د دغه سمبټ پای وگورئ).

7. andokóoc	مون کبان نیسو	8. ianáac	مون خنی رلخو
9. acoháoc	مون لوب کوو	10. uwíac	مون لیون اخلو
11. aKoočíac	مون پریکوو	12. auwáac	مون وحو
13. andok	کبان نیول	14. anjialáac	مون مید کوو (پمچن یا دومی نومی)
	15. ašomáac		مون پیدا کوو

نوٲٲ : پرتله دیار لسمی مادی خخه چه یومو فریم دی ، په نور و ٲولو خبر و
کی دوه دوه مور فیهونه راغلی دی .

که په نوموړی ډېٲٲا کی په غور سټ وگور و په هر ماده
کی یو متکلم ضمیر او یو فعل راغلی دی . که د بید او د وولسمه ماده سره
مقایسه کړو ، څرگنده به سی چه په دواړو کی یو مشترک صوتی واحد (āac)
راغلی دی او د نوموړو مادو په ترجمه کی مون یو مشترک مطلب (مون) لرو .
نو ځکه د دغی ډېٲٲاله مخی نوموړی مشترک صوتی واحد (āac) د (مون)
معنی ور کوی . او که په نور و هغو ځایو کی چه نوموړی صوتی واحد
راغلی دی وگور و هم دغه نتیجه واثبات ته رسیدی . یعنی هر ځای چه
(āac) راغلی دی په پښتو ترجمه کی (مون) راغلی دی . په شپږمه او لسمه
ماده کی یو بل صوتی واحد (íac) مشترک واقع سوی دی چه د دغو مادو په
ترجمه کی یو مشترک مطلب (مون) راغلی دی . نوموړی صوتی واحد هم د
(مون) په معنی سره بېلولای سو . دغه رنگه که او ومه او دیارلسمه ماده سره

پرتله کړو وڅرگنده به سي چه (00c) د (موبن) معنی ورکوي. نو
 په نوموړې دپتاکي درې صوتي واحدونه دلاحقې په توگه د (موبن) له پارټه
 راځلي دي چه درې سره ديوه مورفيم الومورفونه بلل کېږي. د مخه موبن ته
 ويل سوي وه چه پرته له ديارلسمي مادې څخه په هره ماده کې دوه مورفيمونه
 راځلي دي. ځکه چه په نوموړې هره ماده کې د جمع متکلم دمورفيم الومورف
 راځای دی نو د هري مادې پاته برخه له هغه فعل سره مساوي ده چه وموبن ته
 دهغې مادې په ترجمه کې راکړه سوي دی. د نوموړي دپتاکي مورفيمونه په لاندې
 ډول سره بېلولای سو:

1. - áac ~ - íac ~ - óoc	موبن	2. andiom	هيله کول
3. imbol	بېرېدل	4. ahir	د لولوول
5. ačič	څېښل	6. ahač	ورکول
7. andok	کبان نيول	8. ian	رانگ
9. acoh	لوبه کول	10. uw	پورول
11. akooč	پرې کول	12. auw	وتل
13. anjial	میده کول	14. ašom	پيداکول
15. ačiat		خپل	

د جمع متکلم دمورفيم د الومورفونو د استعمال مشخص ځايونه د نوموړي
 دپتاکي مخي نه معلومېږي. نو ځکه ددې د پارټه چه دهغوی د استعمال

مشخص جالیونه و بنوول سې یوانزنی لاس داده چه دهر الومورف سره
دټولو هغو شکلونولست واخیستل سې چه له هغه الومورف سره واقع کیږي.
دالستونه په لاندې ډول سره ترتیبولای سو :

- āac :	- ĭac :	- ōoc :
andiom - هیله کول	ačiat - خیرل	andok - کلبانیول
imboł - بېرول	ačič - خېښل	acoh - لوبه کول
ahir - درلوول	aħač - وړکول	
ian - راتگ	uw - پورول	
auw - وتل	akooč - پرې کول	
anjial - میده کول		
ašom - پیدا کول		

خو په داسې مواقعو کې دپاره درې چه زموږ په کار کې
اسانتیا پېښه سې ، دېره ښه لاس داده چه لومړی له ĭac او ōoc سره
دهغو شکلونولست ترتیب کړو چه له نوموړو دوو الومورفونو سره واقع کیږي
او وروسته ووايو چه نور ټول شکلونه له āac سره واقع کیږي. دلته
مطلب صرف ددی چه په دغه ډول لستونو کې سړی وډي ته نه مجبور کیږي
چه ټول شکلونه ولیکي او په دې لحاظ یوه اقتصادي لاس داده.

ددي د پايه چه د مور فيمونو لابطه يوله بله سځ وښووله
 سي نو په پورتني مور فيمي تجزيه كي د خينو مور فيمونو سره د لابطي وړه
 ليكه (-) راغاي ده . هغه شكل چه همپشه د كوم تركيب په سر كي راځي ،
 نوموړي وړه ليكه تر هغه شكل وروسته ايسنوله كيږي . هغه شكل چه
 همپشه د كوم تركيب په پاي كي واقع كيږي نوموړي ليكه تر هغه شكل
 د مخه راځي . كه وغواړو چه د كوم مور فيم بيل بيل الوموږ فونه وښيو نو بايد
 د نوموړو الوموږ فونو تر منځ يوه كزه وښه ليكه كښنو . دو .

الهجوي اطللس

د هجر كله چه دوه كسه په يوه ژبه خبري سره كوي
 كه سري په ډېر غږ ورتنه خپري سي ، د دوي په خبر وكي توپير موجود
 وي . او هماغه يوه موضوع يو سري په يو ډول او بل سري په بل ډول كلمو
 كي ادا كوي . كمن يو سري په خپلو خبر وكي داسي كلمه استعمال كړي چه
 د هغه بل سري د كلمو په پانگه كي نوي ، يا يې زده وي خود هغوي د استعمالولو
 سره عادت ونلري . دغه ډول ديوي كورني لهجه ويلي كورني ته خه
 ناخه توپير لري . په يوه ټولنه كي بيل بيل اجتماعي كروپونه لكه خواران

اوبه ايان ، مريان او خپلواک وگړي ، تعليم يافته او نې تعليمه خلک په خپل منځ کي د لهجې اختلاف لري . تردې چه ځيني وخت داسي پېښېږي چه د يوه اجتماعي کړو پ غړي د بل اجتماعي کړو پ غړي په خبره که څه هم د واره ديوي ژبي ويونکي وي خود لهجې د توپير په وجه ښه نه پوهېږي . د نړا و ښځي لهجه هم توپير سره لري . دنراليا نوا ونه و په وينا و وکي هم ځيني وخت توپير ليدل کيږي . مثلاً د افريقا په ډېرو ښوونکي زليان له اکثر وهغو مذهبي اصطلاح گانوسره چه د دوی پلرونه او ميندي په پوهېږي آشنائي نلري . د اتوپير په هغو ځايونو کي ډېر ليدل کيږي چه نر وړکچر په چټکتيا سره د بدلون په حالت کي وي . هغه خلک چه هر وخت په نژدې تماس کي وي يا په يوه کلي يا يوه ښار کي ژوند کوي او په هماغه يوه اجتماعي يا اقتصادي ډله پورې اړه لري ژبه تقريبا په يوه ډول سره استعمالوي . مگر هغه کسان چه په ندرت سره يايې ښځي موقع نومي ميندې چه يوله بله سره په تماس کي سي او خبري اتري سره وکړي ، په خبر وکي يې نريات توپير ليدل کيږي . د مثال په توگه د برتانيې عالمي انگريزي ژبه په لندن او مانچسټر کي ډېر ورته والي سره لري . خود نومور و ښار ونو په شا او خوا کي محلي لهجې يوله بله ډېر توپير سره لري . د جغرافيايي موقعيت په اساس ممکن ديوي ژبي ويونکي پخپلو خبرو او وينا و وکي څرگندا اختلافونه او توپير ونه ولري . د اتوپير ونه په عمومي ډول په آوانو ، شکلونو ، د شکلونو په ترتيب ، کلمو او معنی گانو کي ليدل کيږي . د مثال په توگه د کندهار د لهجې د (بن) او (بن) آوانو ونه دننرهار او په

حِينونورولھجوكي په (گ) او (خ) سره ادا کيږي . په ڪنڊهه ۾ کي (چوپا) ته (شپون) او (موتروان) ته (موتروان) وايي ؛ مگر په حِينونورولھجوكي نوموړي ڪلمې په (شپين) او (موتروان) سره تلفظ کيږي .

يوه ورځ له ڪنڊهه څخه ڪابل ته په موټر کي تلم . موټروان او ڪلنډر واپه ډيکٽيا وو . پر لاري د موټر په ماشين کي څه خرابي پېښه سوه . ڪلنډر ورکښته سو پر ماشين يې کار شروع کړ . موټروان په سټ کي ناست و او وکلبز ته يې ورنځ کړل ؛ "چکيش کيږده چکي روخله" که موټروان د ڪنڊهه په پښتو خبري کولای نوبه يې ورته ويلي وای ؛ "چکش کښېږده چاکورا واخله" .

په حِينولھجوكي وايي (سري دي = saray day) او په حِينولھجوكي وايي (سري دي = saray day) مگر په حِينولھجوكي وايي (سري ده = saray da) . په ڪنڊهه ۾ کي (گوگرد) ته (اورلگيت يا- اولگيت) وايي ، او (گرگ) ته (شرمښ) وايي ، او (ډنگر) د لاغر په معني استعمالوي مگر په حِينونورولھجوكي (گوگرد) ته (ڪوگر) او (گرگ) ته (لپوه) وايي او (ډنگر) د (غوايي) په معني استعمالوي .

که موبن و غواړ و چه ديوي ژبي بېلي بېلي لهجې اود هغوی توپير ونه په صحيح ډول سره وښوولای سو ، نودھري لهجې په باغ کي د ژبپوهني له اصولو سره سم يولر تحقيقات کوو ؛ اوهغه مواد چه د هغوی په واسطه موبن دنوموړي ژبي بېلي بېلي لهجې اود هغوی توپير ونه

وینوولای سو د ژبپوهني د علمي اساساتوله مخي راغونډ وو. دغه مواد چه راټول سول او دخپر ولوله پاره آماده سول مونږ کولای سو چه په بېلو طریقو سره هغه نشر کړو. یوه طریقه داده چه دیوه کاغذ پر مخ باندی د هر جواب وړ کوونکی (informant) خبری په بېلو بېلو عموري ستونونو کی په داسی ډول سره راو لوجو د ټولو جواب وړ کوونکو هغه جوابونه چه دیوی موضوع په باره کی یې وړ کړی دی څنگ پر څنگ پر یوه افقی لیکه باندی واقع سی، خو په دې توگه مونږ وکولای سو چه نوموړی جوابونه یوله بله سره پر تله کړو. بله طریقه داده چه نوموړی جوابونه د نقشو په توگه په داسی ډول سره وښو چه په هغه کی د هر جواب وړ کوونکی جواب د هغه جواب وړ کوونکی د هستوگنی په ځای کی واقع سی. دغه دوه طریقه یوه غوره طریقه ده. ځکه چه د دغسې نقشو یوه مجموعه مونږ ته موقعه راکوي چه دیوی ژبی د بېلو بېلو خاصو وداستعمال مشخص ځایونه په نوموړو نقشو کی د مقایسه کولو په ترڅ کی پیدا او مقایسه یې کړو او په یوه نظر سره په اسانه توگه له نوموړو نقشو څخه خپل مطلب لاس ته راو لو. د دغسې نقشو مجموعه چه په هغو کی دیوی ژبی د بېلو بېلو له وجود غسې او داسی نور توپیرونه ښوول سوي وی د ژبپوهني په اصطلاح لهجوي اطلس (dialect atlas) بلل کیری.

کوم سړی چه د ژبی تحقیق کوي و هغه ته محقق
(Field worker) وایي. جلیرون (Gillieron) چه د سولیس

یوډ پر نامتو ژبپوهان دی وایي چه محقق باید یوسړی وي . یعنی دیوې
ژبې ټولې لهجې بنایي چه دیوه سړي په واسطه ثبتي سي . مگر جود (Jud)
او جې برگ (Jaberg) چه دواړه دده شاگردان وو دایتالیې اوسویس د
ژبپوهني او نژادپوهني (Ethnology) داطلس په ترتیبولو کي یې له دس و
تنو تخنجه کارخیستی دی .

محقق بنایي چه دلېجې په محل کي کار وکړي او د جواب
ورکونکي جوابونه پخپله باید ولیکي . دپتها (هغه مواد چه د ژبې دلېجو
دتحقیق له پاره راغونډیږي) بنایي چه دخبر و دعادي سرعت له مخې ثبته
سي چه طبیعی وي نه دورواو غیرطبیعي خبرو په موقع کي . دخبر و
په ثبتولو کي به دپرتلواری نکوي . یعنی هرکله چه محقق دپاره سي چه اواز و
یې په صحیح ډول سره اورېدلی دي نو وروسته دي د هغوی په ثبتولو کي
اقدام وکړي . محقق باید له جواب ورکونکي تخنجه داغوبنینه ونکړي چه
یوتوری تردسې یا خلو واره زیات تکرار کړي . بلکه اکثره محققین ولومړي
تلفظ ته اهمیت ورکوي او که کومه اشتباه ورته پېښه سي هغه په نور و مثالو
خبر وکي رفع کوي . محقق باید دا کوښښ ونکړي چه د ژبې ټول مواد هرو
مرو ترعمومي قواعد ولاندې راوي . مخکله چه په یوه ژبه کي یې قاعده او غیرمنظم
شیان د ژبې یوه مهم برخه تشکیلوي او د باقاعده شیانو په شېراهمیت لري . نو
ددې له امله هرڅه باید کت مټ په هغه ډول سره ثبت سي چه په ژبه کي موجود
وي او د هېڅ شي له ثبتولو تخنجه باید ساتړي پتهي سي . خجونه اوفشامونه په

اکثر و ژبو کي دکلمو او جملو و معنی ته تغییر ورکوي. لکه د (خوټه، پرته، کښېنستم) په کلمو کي که پر لومړي سېلابونو باندې خج واقع سي یوه معنی ورکوي، او که د پای پر سېلابونو باندې خج ماسي بله معنی ورکوي. دغه رنگه د (زه په پوهنځي کي له ده سره گرامر وایم) په جمله کي پر څلور و برخو باندې مورن فشا را وستلای سو. پر هغه برخه چه فشا را ولود جملي معنی خه توپیر پیدا کوي. یعنی که پر (زه) باندې فشا را ولودا معنی ورکوي چه بېله ما تخه بل څوک له ده سره په پوهنځي کي گرامر نه وایي یا ممکن دا معنی ورکړي چه بېله ما تخه دي بل څوک له ده سره په پوهنځي کي گرامر نه وایي. که پر (پوهنځي) باندې فشا را ولودا معنی ورکوي چه زه له ده سره په پوهنځي کي گرامر وایم او بل ځای یې نه ورسه وایم. که پر (ده) باندې فشا را ولودا معنی ورکوي چه له بل چا سره زه په پوهنځي کي گرامر نه وایم بلکه یوازې له ده سره یې وایم. او که پر (گرامر) باندې فشا ماسي بیادامطلب ځني اخیستل کیري چه بېله گرامر تخه کوم بل مضمون له ده سره په پوهنځي کي نه وایم. نو ځکه د تحقیق په وخت کي محقق بنایي چه د ثبتي خجونه او فشا ونه هم ثبت کړي خو په دې برخه کي هم دیوې ثبتي دلته جو توپیر او ورته والی څرگند سي.

په هغه سیمه کي چه محقق د ثبتي دلته جو تحقیق کوي لومړی باید د نوموړي سیمي یوه جغرافیایي سروې وکړي خو په دې توگه څه عمومي او ابتدايي معلومات دهغو بېلو بېلو سیمو په باره کي لاسته راوړي

چه په هغوی کي د شلبي استعمال توپاړ و نه موجود وي . وروسته تر هغه محقق باید دوه کاره وکړي : یو دا چه د هغو جغرافیایي سیمو یولست ترتیب کړي چه په هغوی کي د ژبني هغه عناصر چه یوله بله توپاړ ستاړي وروسته په غور ستاړ وکتل سي . بل دا چه د هغو عناصر ولست ترتیب کړي چه په نوموړو سیمو کي باید د هغوی تحقیق وسي . دغه دوهم لست چه دیولر پوښتنو شخړه مرکب دی دیوه پوښتنلیک (questionnaire) شکل غوښت کوي . هغه پوښتنی چه دیوه پوښتنلیک په توگه ترتیب پرې بنایي چه یوله بله ستاړ رابطه ولري . یعنی کله جواب ورکوونکي شخړه لومړی دا پوښتنه وکړو چه تاسي وپلا ما ته خه وایاست . دوهم پوښتنه مو باید دا وي چه تاسی مو ته خه وایاست او وروسته پسې دخور ، ویاړ ، ویاړ او داسي نورې پوښتنې وکړو او هر گری و موضوع ته بنایي چه تغییر وړانگړو .

نوموړي لستونه چه ترتیب سول بیانو محقق په نوموړو سیمو کي سفر کوي او په هره هغه سیمه کي چه ده د مخه د تحقیق کولو له پامه تپاکلې ده توقف کوي . په هغه حای کي مناسب جواب ورکوونکي (informants) پیدا کوي او د هر جواب ورکوونکي شخړه یو پوښتنلیک تهیه کوي . په جومي ډول په یوه سیمه کي دوه جواب ورکوونکي انتخاب پرې او نوموړي خلک بنایي چه داسي کسان وي چه له کوچنیوالي شخړه په هغه حای کي لوی سوي وي او هغه مواد چه محقق یې په دغه سیمه کي راغونډه وي د نوموړي ټولې سیمې دخلکو د شلبي نمایندگي وکړي . محقق باید د نوموړو موادو د راغونډولو

نېټه وليکي . د جواب ورکونکي په انتخابولو کې د محقق ډېر غور لاندې دی .
 کوم څوک چې پوښتنه ځنې کېږي دهغه نوم د هستوگني ځای ، دهستوگني
 د ځای بدلون ، په نور وژبو کې دده معلومات ، سن او داسې نور معلومات چې
 د ژبې په بدلون کې برخه لري باید وليکل سي . د جواب ورکونکي عمر باید تر
 شپاړسو کالو زيات وي . ځکه چې بېله جزوي استثنائو څخه هغه څوک چې
 عمري تر شپاړسو کالو لږ وي په ژبه کې پوره تجربه او معلومات نلري . په
 عمومي ډول نرته د جواب ورکونکي په حيث تر سبڅي ترجيح ورکوله کېږي .
 ځکه چې نرنسبت و سبڅي ته په ټولنه کې په عمومي ډول له خلکو سره ډېر تماس
 لري . د جواب ورکونکي فکري ذکاوت د ژبې په تحقيق کې ډېر اهميت لري ؛
 او هر څومره چې په ژبه کې ډېر معلومات ولري هغومره کټوره نتيجه ولاس ته
 راتځي . د جواب ورکونکي خوله او ځاينونه بايد نواقص ونلري . ځکه چې که
 يې ځاينونه وتلي وي يا يې مثلاً ژبه کوم عيب ولري ، ممکن د ژبې آوازونه
 په صحيح ډول سره ادا نکړای سي . که يو محقق وغواړي چې صحيح مواد
 اوسه ډېر تالاس ته راوړي نو بنا يې چې د جواب ورکونکي ټوله اوضاع او خواص
 مطالعه کړي او دهغه په خوی او بوی ځان پوه کړي . ځکه صحيح او د
 ډاډ وړ جوابونه هغه وخت محقق له جواب ورکونکي څخه اخيستلای سي
 چې دوی يوله بله سبه سره وپېژني او يو د بل په خوی او بوی سره بلد سي .
 محقق بايد په دې عقیده وي چې جواب ورکونکي همېشه صحيح جوابونه
 ورکوي . نو ځکه دی بايد له جواب ورکونکي سره مباحثه ونکړي ، که څه هم

ڪله ڪله جواب ورکوونڪي مڪن غلط جواب ورکڻي جو محقق بايد
 دليلونه ورسره ونه وايي. ڪله تجزيه ثابت ڪري ڏهه ڇهه له جواب ورکوونڪي
 سره دليلونه ويل گهٽ نلري او محقق ڪولاي سي ڇهه داسي مشڪلات
 د خپلي ڊپٽا په نور و محتوياتو کي حل ڪري. محقق بايد جواب —
 ورکوونڪي په مرسته او بنوونه خپل تلفظ صحيح ڪري. ڪومرا واز يا ڪومه
 ڪلمه يا خبره ڇهه محقق دهغه په تلفظ کي اشتباه ولري په جواب ورکوونڪي
 پسي ڏي شو واره تڪرار ڪري شو صحيح تلفظ ڏي زده ڪري او جواب ورکوونڪي
 هم دهغه د صحت تصديق وکري. له جواب ورکوونڪي شخه بناي ڇهه ڏڻي
 په باهه کي علمي پوښتني ونسي مثلاً دا بايد ڪڏني ونه پوښتل سي ڇهه ولي د
 (ما احمد وليد) پر ڪا (مه احمد وليد) يا د (زه احمد وينم) پر ڪا
 (ما احمد وينم) سو ويلاي. د داسي پوښتنو جوابونه بايد وروسته تر
 هغه ڇهه مواد راغونڊ سول او ڊپٽا ترتيب سوهه له ڊپٽا شخه واخيستل سي.
 د تحقيق په وخت کي ڏي د جواب ورکوونڪي لياقت او ذڪاوت وستايل سي.
 له جواب ورکوونڪي سره ڊپر صميهانه او دوستانه وضعيت ڪول د محقق د —
 برياليتوب سبب گرڃي. په يوه وخت کي بايد ڊپر ڪار ونسي. په عمومي ڊول
 محقق بايد په يوه وخت کي تر (٤٥) دقيقن زياد ڪار ونکري. يعني وروسته
 تر هر (٤٥) دقيقو بايد تفريح وسي. ڪه محقق په ورڃ کي دري وايه له
 جواب ورکوونڪي سره پنجه ڇلوسبت دقيقن ڪار وکري اونور وخت دنومور
 موادو په مطالعه او ڏيڻو ميسوا و پيوندونو (affixes) په يادولو سره

تپه کري ممکن يوه سمه اود پاروړ دپتار اغونډه او ترتيب کري. خو
د محقق له پاره لازمه ده چه د تحقيق په وخت کي د ژبني ځيني اساسي
مواد لکه دکلموريسينې، ځيني لاحقې، سابقې اود هغه ژبني داسي نومونه
عناصر زده کري.

هرکله چه ټول مواد په نوموړي ترتيب سره راغونډه سول
نو وروسته نقشي ترتيب يې چه په هغه کي د هغو عناصر استعمال په بېلو
بېلو سيمو کي وبنول سي چه دغه په پوښتنليک کي ترتيب سوي دي.
توماس او ايلن دامريکا د شپوهني نامتو پوهان دي
چه دلته جوي اطلس د موادو د راغونډولو په برخه کي يې نسبتاً نوي طريقې
استعمال کري دي. چارلس ک. توماس (Charles K. Thomas) د ژبني
هغه عناصر چه دی يې دلته معرفي کولو له پاره ضروري بولي په جواب
ورکونکي باندي لولي اود تپه ريکاډر په ذريعه يې تپه پوي. په دې
طريقه کي دده گټه داده چه دی ويوه داسي چاته اړتيا نلري چه په فونيتيکس
کي د ژبني پوهي خاوند وي اونه دی ودې ته ضرورت پيدا کوي چه مجادله
وکړي چه څه ډول سيمبولونه او علامې دغه ډول آوازونو له پاره بايد
استعمال سي. که چيري د تپه تخنک کار وانه خيستل سي نو د ژبني مواد
د تحقيق په وخت کي په ډېر دقيق ډول سره ثبتول خواړي اود اکاډميه
څوک کولای سي چه په فونيتيکس کي کافي معلومات او پوهه مهارت
ولري، خود ژبني دلته ټول آوازونه د هغو فونيتيکي علامو او سيمبولونو

سره سم وليکي چه ورته تهاکل سوي دي . دغه رنگه توماس په نوموړې
طريقه سره د ډېر و خلکو د خبر و نمونې په لږ وخت کي ثبتولای سي . برسېره
پر دې د ټېپولو په واسطه د ډېر داسي فونولوجيکي خواص څرگند يږي چه حتی
يوه ډېره دقيقه فونوتيکي الفبا اوسيمبولونه يې هم نسي څرگند ولای . د دې
طريقې يوه بله گټه داده چه د عروضي خواصو (suprasegmental characteristics) يا په بل عبارت د ژبي په معنی کي د خجوناو و فشارونو
دا هميت په باره کي هم صحيح معلومات لاس ته راتلاي سي .

هیرلډ ب . اېلن (Harold B. Allen) له يوې بلې
طريقې څخه کار اخلي او هغه داده چه لومړی د جواب ورکوونکي څخه خواهش
کوي چه داسي شيان لکه دهفتي ، دورخوياد مياشتونو نمونه و بنسبي
او وروسته بيا ځيني جملې ورکوي چه خالي ځايونه ولري او هغه ډک
کړي . لکه په دې جمله کي : (د دوی ... ډېری شيدې کوي) چه جواب
ورکوونکی په نوموړي خالي ځای کي هغه کلمه راوړي چه د (خو) له پاره يې
استعمالوي . خودا هم ممکنه ده چه جواب ورکوونکی د (خو) دکلمې پر ځای
د (کامېنې) کلمه راوړي . نو د دې دپاره چه د جواب ورکوونکي څخه هغه
کلمه لاس ته راوړي چه د (خو) له پاره يې استعمالوي داسي جملې چه د نوموړي
جملې سره ورته والی ولري خو ځله تکراروي خو چه جواب ورکوونکی و دې
ته مجبور سي چه په خالي ځای کي د (خو) کلمه استعمال کړي . مثلاً داسي
جملې لکه (د دوی ... لنگه سوه او گيلگی يې راوړ) يا لکه (غويي ديوي او ... د

شيد وله پاره روزل کيږي) اوداسي نور... ټول پوښتنليک په همدې
 ترتيب جواب ورکوونکي لوي او د جملو خالي ځايونه رکوي او په همدغه وخت کي
 د جواب ورکوونکي جوابونه تپيږي. د ژبي عروضي خواص د ځينو نومونو هغو
 مخصوصو موادو څخه لاس ته راوي چې له جواب ورکوونکي څخه يې تپي کيږي

دلته جوي اطلس اصطلاحات

په له جوي اطلس کي د ژبو هني علما ځيني
 اصطلاحات را وړي چې دلته يې بايد په لنډ ډول سره يادونه وسي. په
 دې جملو کي ايسوگلاس (isogloss) يوه ډېره مهمه اصطلاح ده چې ډېره
 استعمالېږي. دلته جوي اطلس په ترتيبولو کي ډېر مهم کار دادی چې د ژبي
 د مختلفو عناصرو استعمال توپير چې په بېلو بېلو سيمو کي موجود وي -
 وښوول سي او دهغوی وپښتونه او سرحدونه وټاکل سي. هغه سرحدي ليکه
 چې د ژبي د يوه عنصر استعمال توپير په مختلفو سيمو کي وښيي ايسوگلاس
 بلل کيږي. ځيني ايسوگلاسونه نسبت و ځينو نورو ايسوگلاسونو ته ډېر
 مهم بلل کيږي. مثلاً کوم ايسوگلاس چې دوې لويي سيمي سره بېلوي نسبت
 وهغو ايسوگلاسونو ته ډېر مهم بلل کيږي چې تر کليو او ورو ورو سيمو

په غیر منظم ډول سټ تیریزې . دژبني کوم عنصر چه په یوه محدوده سیمه
 کې استعمالېږي او دغه سیمه د یوه آیسوگلاس په واسطه احاطه سوې وي وهغې
 سیمې ته مرکزي سیمه (focal area) وايي . دژبني ځینې هغه عناصر چه د
 استعمال توپیر لري ممکن په پراگنده ډول سټ تیت سوې وي نو ځکه آیسوگلاسونه
 هم ددغسې عناصر وداستعمال دځایونو د بنوولو په غرض یو په بل سټ ننوتلي
 اوگڼه وډسټ واقع سوې وي . داسې سیمې چه ددغسې آیسوگلاسونه پکښې راځلي
 وي کربېلېدایر یا (graded areas) یې بولي . کله کله یونزیات شمېر -
 آیسوگلاسونه په یوه ځای کې سټ واقع سوې وي او تقریباً پر یوه خوا باندي تللي
 وي . هغه سیمه چه د آیسوگلاسونو ددغسې بندولونو په واسطه سټ بېله سوې وي
 لهجوي سیمه (dialect area) یې بولي او ددغسې آیسوگلاسونه چه د بېلو سیمو
 په منځ کې یې یو پلن سرحد تشکیل کړی وي نسبت و یوه آیسوگلاس یا هغو آیسو -
 گلاسونو ته چه شمېر یې لږ وي دژبني ډېر تغیرونه او بدلونونه ښیي او ممکن کله
 کله ددغسې سیمې پر لهجه باندي یو بېل نوم کښېښول سي .

لومړی پوښتنه چه د لهجوي جغرافیې پوهان باید و هغه ته
 جواب ورکړي داده چه آیا دغه آیسوگلاسونه یا آیسوگلاس هېښه ځای پر ځای ولاړ
 وي او که په حرکت کې وي ، او که حرکت کوي نو پر کومه خوا باندي روان وي؟
 یو آیسوگلاس یا د آیسوگلاسونو یو بندل چه دکوم داسې سدل څنگه سټ تېر سوې
 وي چه د خلکو په منځ کې یې رابطه او تگ ماتگ قطع کړی وي په عمومي ډول د
 توقف په حالت کې وي . دژبني دکوم عنصر یا عناصر وداستعمال له مرکز څخه له

سري ڇخه ترسري پوري اوله کلي ڇخه ترکلي پوري خپريري اوتر هغه وخته پوري په حرکت کي وي خوچه دکوم مانع سره مخاځ سي او ودريري. دامانع ممکن طبعي وي لکه کورځر يا کورلوی سيند يا ممکن سياسي وي. که چيري دارول مانع وجود ونلري نوسري بايد اغلباً داسي نتيجه واخلي چه دشلي نوموري عنصر يا عناصر تل په حرکت کي وي او وهرې خواته چه لار و لري هلته نفوذ کوي.

د ژبني اطلس په نقشوي نه يوازي ليکي استعمال لولای سو بلکه مونږ کولای سوچه مربع گاني، مثلثونه، دايري او داسي نوري نموني استعمال کرو. د مثال په توگه په پښتو کي د (ښ = S) آواز په ځينو ځايو کي په (ښ = S) په ځينو سيمو کي په (خ = X) او په ځينو منطقوي کي په (خ = X) سره تلفظ کيري. که موږ وغواړو چه د (ښ = S) نوموري درې ډوله سيمي په يوه نقشه کي وښيو، کولای سوچه په هغو ځايو کي چه (ښ = S) وايي د مربع، او په هغو سيمو کي چه (خ = X) وايي د مثلث، او په هغو مناطقو کي چه (خ = X) وايي د دايرو علائقې — کنير. دواو په دې توگه د نوموري آواز بېل بېل تلفظ په مختلفو سيمو کي د نقشې پرمخ وښيو.

کله کله د ژبني کوم عنصر يا عناصر په هماغه يوه ځای کي په بېل بېل ډول سره استعماليري چه وداسي ځايوته انتقالی سيمه (transition area) وايي. لکه د کندهار په علاقه کي چه (کښی) او (کي)

دوارة وايي مگر په ننگرهار او خینونور و سیمو کې (کښي) نه استعمالیږي.
 کله کله د ژبي ځیني عناصر نیوازي په هغو سیمو کې پیدا کېږي
 چه گوښه واقع سوي وي او خلک یې له نوم و سیمو سره د پرتگ او راتگ نلري
 د دغسي سیموله پاره د مارجنل (marginal) یعنی کناري یا گوښه اصطلاح
 را ورله کېږي.

يَادُونَه

ژبه اولیک باید سه بېل سي . ژبه د هغو آوازونو
 مجموعه ده چه تر یو خاص نظم او سیستم لاندې دانسان د صوتي غړو
 په واسطه ادا کېږي . مگر لیک د سیمبولونو داسي یو سیستم دی چه د هغو
 آوازونو د کښلو او ترسیمولو له پاره په کارېږي . د عصري ژبپوهني
 له مخي د دغو رسم سوو سیمبولونو ته ژبه نسو ویلاي . نو که مون
 وغواړو چه دیوې ژبي تحقیق وکړو بنایي چه خبري تر غوم او کتبي لاندې
 ونیسونه لیک ؛ خصوصاً په پښتوا و داسي ژبو کې چه د ټولو واولي آوازونو
 له پاره لیکلي سیمبولونه نسته او د لیک له مخي د نوموړو ژبو د خبرو ټول
 آوازونه نسي تمثیلولای .

د ژبو د ساختمان او جوړښت او د هغو د بېلو بېلو لهجو

د توپير و نوڅېرل او معلومول ځانله اصول او ميتود لري چه دا كار بايد
له دغو اصولو او ميتودو سره سم و سي نه په غير علمي او اټكلي توگه.
دنړی ژبي د ساختمان او جوړښت له مخي يوله بله سره
توپير لري. نوځکه د يوې ژبي ساختمان او جوړښت بايد د کومي بلې ژبي
د ساختمان او جوړښت پر اساس تر تحقيق او څېړني لاندې ونه نيول سي،
بلکه هره ژبه بنيادي چه دخپل ساختمان په چوکاټ کي وڅېړله سي.
ددې د پاره چه يوه نوې ژبه په لږ وخت، په اسانه توگه
او په نسبتاً بشپړ ډول زده سي نو د شاگرد د مورنۍ او د هغې ژبي جوړښت
او ساختمان چه شاگرد يې نوې زده کوي هر ورو بايد سره پرتله سي خو
په دې توگه د نوموړو ژبو توپيرونه څرگند سي. وروسته شاگرد بايد د هغو
توپيرو نو په زده کړه کي ډېر زيار وباسي چه دده ژبه يې له هغې ژبي سره
لري چه دې يې زده کول غواړي.

پای

ليک، نصير جليسونډون

د دې رسالې په ليکلو کې ما دا لاندي کتابونه کتلي دي :

1. Allen Harold B. 1958, Applied English Linguistics, New York.
2. Bloomfield, Leonard 1933, Language, New York.
3. Gleason Henry A. Jr., 1955, An introduction to descriptive Linguistics, New York.
4. Hall, Robert A., Jr. 1960, Linguistics and your language, N.Y.
5. Herbert Penzl 1961, A Reader of Pashto, The Univ. of Michigan.
6. Hockett Charles E. 1959, A course in modern linguistics N.Y.
7. Kenneth L. Pike 1947, Phonemics, The Univ. of Michigan.
8. Nida, Eugene 1949, Morphology, The Univ. of Michigan.

کتابخانه کلاسیک
دیوبند مطبعه

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**